

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Bakalářská práce

Pavλίna Lenghartová

Proměny postavení nakladatelského subjektu v letech 1948-1968 na příkladu Našeho vojska

Transformation of the institution of publisher during the years 1948-1968 on
the example of Naše vojsko

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Šmejkalová, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. května 2023

Pavλίna Lenghartová

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá nakladatelstvím Naše vojsko, které bylo založeno roku 1945 Ministerstvem národní obrany. Cílem práce bylo analyzovat jeho postavení v letech 1948-1968 a zodpovědět otázku, jak vycházelo vstříc čtenářské poptávce. K tomu byly využity primární zdroje, tj. dobové nakladatelské zpravodaje a články z vojenských periodik. Z pramenů vyplynulo, že ačkoli bylo Naše vojsko založeno pro účely armády, kromě odborné literatury vydávalo od počátku i beletrii a aktivně komunikovalo i s civilními čtenáři prostřednictvím čtenářské rubriky v nakladatelském zpravodaji nazvaném Naše vojsko o nových knihách, později Za novou četbou. V 60. letech zakládalo vojenské knižní kluby, jejichž členové mohli zpětně ovlivňovat práci redakce a došlo tak k propojení se čtenářskou poptávkou.

Klíčová slova:

nakladatelství, nakladatelská činnost, státní moc, vojenství, armáda, Naše vojsko

Abstract:

This bachelor's thesis deals with the publishing house Naše vojsko, which was founded in 1945 by the Ministry of National Defense. The aim of the thesis was to analyze its position between the years 1948-1968 and to answer the research question how it met readers demand. Periodical publishing newsletters and articles from military periodicals were used for this. The sources revealed that, although Naše vojsko was founded for the purposes of the army, in addition to professional literature, it also published fiction from the beginning and actively communicated with civilian readers through the readers' column in the publisher's newsletter called Naše vojsko o nových knihách, later renamed Za novou četbou. In 1960s, it founded military book clubs, whose members could influence the work of the editors, thus creating a connection with reader demand.

Key words:

publisher, publishing activity, government power, military, army, Naše vojsko

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TŘETÍ REPUBLIKA 1945-1948	1
2.1	HISTORICKO-KULTURNÍ SITUACE	1
2.2	ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA A ZALOŽENÍ NAKLADATELSTVÍ NAŠE VOJSKO	3
3	BUDOVÁNÍ SYSTÉMU 1948-1952	5
3.1	HISTORICKO-KULTURNÍ SITUACE	5
3.2	LEGISLATIVNÍ ZMĚNY V NAKLADATELSKÉ POLITICE	6
3.2.1	<i>Povolená nakladatelství</i>	7
3.3	CENZURA A VOJENSKÁ KNIŽNÍ DISTRIBUCE	8
3.4	VÝSTAVBA ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY	9
3.5	NAKLADATELSTVÍ NAŠE VOJSKO – REDAKCE A EDICE	10
3.5.1	<i>Edice vojensko-politické literatury</i>	13
3.5.2	<i>Edice vojensko-odborné literatury</i>	13
3.5.3	<i>Edice krásné literatury</i>	14
4	SYSTÉM PŘEDBĚŽNÉ CENZURY 1953-1959	14
4.1	NAKLADATELSTVÍ PO ROCE 1953 A KNIŽNÍ PRODUKCE	14
4.1.1	<i>Předběžná cenzura a Hlavní správa tiskového dohledu</i>	16
4.1.2	<i>Schvalovací procesy a cenzura v nakladatelství</i>	17
4.2	ZMĚNY V KNIŽNÍ DISTRIBUCI	18
4.3	ČESKOSLOVENSKÁ LIDOVÁ ARMÁDA A VARŠAVSKÁ SMLOUVA	19
4.4	ČINNOST NAŠEHO VOJSKA	20
4.4.1	<i>Komunikace se čtenáři a propagace</i>	22
4.4.2	<i>Edice a vojensko-politické literatury</i>	26
4.4.3	<i>Edice vojensko-odborné literatury</i>	26
4.4.4	<i>Edice krásné literatury</i>	27

4.4.5	<i>Edice Svět a překračování vojenské tematiky i jiné problémy činnosti</i>	
NV	28	
4.4.6	<i>Mimo sbírky</i>	31
5	UVOLŇOVÁNÍ POMĚRŮ 1960-1967	32
5.1	HISTORICKO-KULTURNÍ SITUACE	32
5.2	LEGALIZACE CENZURY	33
5.3	KNIŽNÍ TRH A DISTRIBUCE	34
5.4	NAKLADATELSTVÍ A KONTROLA NÁMĚTŮ	36
5.5	ČSLA A ČINNOST NAŠEHO VOJSKA	37
5.5.1	<i>Komunikace se čtenáři a propagace</i>	39
5.5.2	<i>Edice vojensko-odborné a vojensko-politické literatury</i>	42
5.5.3	<i>Edice krásné literatury</i>	44
6	PRAŽSKÉ JARO A POČÁTKY NORMALIZACE	45
6.1	ZÁNIK A OPĚTOVNÁ OBNOVA CENZURY, NAKLADATELSTVÍ	45
6.2	NAKLADATELSTVÍ NAŠE VOJSKO	47
6.2.1	<i>Komunikace se čtenářem</i>	48
7	ZÁVĚR	49
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52

Předmluva

Tato bakalářská práce se zabývá nakladatelstvím ministerstva národní obrany – Naším vojskem – jehož hlavním posláním bylo vydávat literaturu s vojenskou tematikou i beletrii určenou k výchově vojska. Cílem práce je analyzovat postavení nakladatelství v historicko-politickém kontextu, zmapování jeho činnosti v letech 1945-1968 a zodpovědět výzkumnou otázku, jak Naše vojsko reagovalo na čtenářskou poptávku. Hlavní pozornost je tedy věnována komunikaci se čtenářem.

Propojení tématu vojenství a knižní kultury u nás není ve velké míře zkoumáno. Poslední diplomová práce, která se zabývala přímo Naším vojskem, vznikla v roce 1981, o vojenských knihovnách pojednala diplomová práce v roce 1966. Ačkoli v anglofonní literatuře je vojenským knihovnám věnován dostatek prostoru, i zde ale postrádám témata vojenského publikování a vojenských nakladatelství. Bakalářská práce proto čerpala z tuzemských jak sekundárních, tak primárních zdrojů, přičemž jako primární prameny posloužily především nakladatelské zpravodaje Našeho vojska a dobové články z vojenských deníků jako byly Lidová armáda nebo Obrana lidu, které jsou volně přístupné v Digitální studovně Ministerstva obrany.

Časově je práce rozdělena do 5 časových úseků hlavně podle cenzurního systému: 1945-1948, 1948-1952, 1953-1959, 1960-1967, 1968 a stručně pojednává i o období po roce 1968. Práce začíná již v roce 1945, kdy bylo nakladatelství založeno, a končí začátkem 70. let, do kdy vycházel nakladatelský zpravodaj. Jednotlivé časové úseky se zaměřují na historicko-kulturní kontext, cenzuru, knižní distribuci, nakladatelskou politiku, situaci v československé armádě a poté na činnost Našeho vojska, která je členěna podle edic vojensko-politické, vojensko-odborné a krásné literatury.

1 Úvod

Únorový převrat roku 1948 zásadně proměnil život v Československu. Komunistická strana Československa získala rozhodující politickou moc a tím i kontrolu nejen nad kulturním děním. Knižní průmysl byl zestátněn a veškerá nakladatelská produkce centralizována. Podle sovětského vzoru začala být také budována nová, Československá lidová armáda, která nyní prohlubovala vztah s lidmi a zdůrazňovala morální a politickou přípravu vojáka. Tato bakalářská práce se zabývá nakladatelstvím ministerstva obrany – Naším vojskem – jehož hlavním posláním bylo vydávat literaturu s vojenskou tematikou i beletrii určenou k výchově vojska.

Bakalářská práce začíná již v roce 1945, kdy bylo nakladatelství založeno, a zároveň byly položeny základy nové armády v Košickém vládním programu. Po komunistickém převratu bylo zestátněno jako ostatní nakladatelství, ale jako jediné si zachovalo vlastní distribuční síť. Cílem práce je analyzovat postavení nakladatelství v historicko-politickém kontextu, zmapování jeho činnosti v letech 1945-1968 a zodpovědět otázku, jak Naše vojsko reagovalo na čtenářskou poptávku.

Práce využívá metody historického výzkumu, čerpá ze zpravodajů Našeho vojska a dobových článků ve vojenských denících, zároveň jako případová studie analyzuje konkrétní, specifické prostředí vojenského nakladatelství za dob socialismu. Rešerše v anglofonních zdrojích bohužel nepřinesla žádné vhodné materiály, proto se práce omezuje na tuzemské zdroje primární i sekundární.

2 Třetí republika 1945-1948

2.1 Historicko-kulturní situace

Osvobození Československa sovětskými vojsky roku 1945 předurčilo následný vývoj republiky. Ačkoli je režim třetí republiky označován za „lidově demokratický“, jedná se spíše o období postupného orientování na Sovětský svaz.

V této souvislosti byl důležitým dokumentem Košický vládní program, podepsaný Edvardem Benešem již v březnu roku 1945 v Moskvě a pod moskevským vedením KSČ, nicméně oficiálně schválený vládou v dubnu. Jednalo se o program, který hlásal „vymýcení všech fašistických prvků“, program vlády Národní fronty Čechů a Slováků, čímž byli Češi a Slováci ustanoveni jako rovnocenný národ československý – tímto se prakticky vyřešila otázka menšin na území tehdejšího Československa. Program deklaroval

rovněž potrestání zrádců a kolaborantů. Důsledkem bylo mimo jiné vyhnání Němců a Maďarů a odsouzení Háchy a všech členů Beranovy vlády.¹ Nicméně některé tresty byly neúměrně přísné.

Národní frontu tvořilo 6 politických stran: v Čechách Komunistická strana Československa, Československá sociálnědemokratická strana dělnická, Československá strana národně socialistická a katolická Československá strana lidová; na Slovensku Komunistická strana Slovenska a Občanský blok (později Demokratická strana). Agrární strana, největší politická strana první republiky, byla zakázána. Třetí republika byla dobou omezené plurality. Ačkoli byla Národní fronta koalice stran, každá měla vlastní program a nebyly závislé na KSČ jako po roce 1948. Pilířem této lidové demokracie se staly národní výbory nahrazující obecní, městská, okresní a zemská zastupitelstva.

Košický vládní program také hlásal pouze zabavení (nikoli znárodnování) podniků, které patřily zrádcům, Němcům a Maďarům. K samotnému znárodnování došlo 24. října 1945, kdy prezident Beneš podepsal dekrety, na jejichž základě byly znárodněny různé průmyslové podniky, např. z oblasti bankovníctví a pojišťovnictví, ale tyto dekrety se vztahovaly rovněž na všechny podniky s více než 500 zaměstnanci.²

Co se týče vydávání periodických a neperiodických publikací, bylo pro tento účel zřízeno Ministerstvo informací s tiskovým a publikačním odborem. Hospodaření s papírem za dob protektorátu zůstalo v platnosti, tomu napomohlo znárodnění papírenských závodů v roce 1945. Ministerstvo informací vydalo vyhlášky pro noviny, časopisy i knihy, kterými zastavovalo tisk všech periodik, které nepovolila Národní fronta, a zrušilo povolení tisknout knihy, o kterých se rozhodlo za protektorátu. Vyjít směly pouze publikace, kterým Ministerstvo informací udělilo povolení a v případě porušení těchto pravidel uvalilo sankce či vězení na tiskaře, vydavatele a nakladatele. Na území Slovenska ale do roku 1948 k žádné regulaci knižního trhu nedošlo.³

Povolení vydávat periodika mohly získat pouze politické strany, úřady, veřejnoprávní instituce a organizace s nějakou výchovnou či národní funkcí. Vědecké a kulturní časopisy mohla vydávat soukromá osoba pod podmínkou, že z toho nebude mít

¹ *Košický vládní program*. Vyd. 3. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974, 35 s.

² RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Vydání druhé. V Praze: Vyšehrad, 2022, 415 s. ISBN 978-80-7601-638-5.

³ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 960.

zisk. Povolování zájmových periodik bylo posuzováno podle jejich objektivní potřeby, u vědeckých se povoloval jen jeden za stejné zaměření, ale u kulturního tisku byly podmínky volnější. Aby bylo možné kontrolovat nejen pražský tisk, proběhla koncem roku 1945 přeregistrace periodického tisku v Čechách a na Moravě, na jejíž základě se na měsíc zastavilo vydávání veškerých periodik. Dále směla vycházet periodika pouze po podání nové žádosti na Ministerstvo informací, žádosti mohly být schváleny, zamítnuty, ale i odloženy.

Na základě již zmíněné vyhlášky Ministerstva informací z roku 1945 předkládali nakladatelé knihy, které vydali od osvobození, ediční plán a žádosti o povolení titulů; rukopisy předkládali pouze na vyzvání. Povolovací řízení se vztahovalo na veškerou krásnou literaturu a neperiodické publikace nad 8 stran. I přes udělení povolení zůstávali autor a nakladatel odpovědní za obsah knihy. Posuzování nakladatelských plánů později převzala Státní publikační komise. Skládala se ze zástupců různých literárních a uměleckých organizací, společenských organizací a zástupců některých vládních úřadů – např. ministerstva obrany (Rudolf Beck za Naše vojsko), školství či Státního úřadu plánovacího. Po případném udělení povolení, které musela obdržet rovněž tiskárna, specifikovala komise počet povolených výtisků a také přiděl papíru. Při přidělování byla zvýhodněna kolektivní nakladatelství, tedy nakladatelství politických stran a různých národních organizací (např. Svaz české mládeže).⁴

2.2 Československá armáda a založení nakladatelství Naše vojsko

Košický vládní program také položil základy budování československé armády. Nová armáda měla být vychovávána v antifašistickém duchu, a aby tohoto bylo dosaženo, bylo potřeba „skoncovat s nepolitičností armády“. Roky 1945-1948 se proto pro armádu staly obdobím boje o převzetí politické moci. Největší vliv v těchto letech budovala KSČ, dosadila své lidi na důležité pozice a vytvořila jakousi ilegální síť vlastních důvěrníků, díky čemuž získala přehled o veškerém dění v armádě.⁵ A ačkoli na možnou „přepolitizaci“ armády upozorňoval např. Edvard Beneš i jiné politické strany, které se

---

⁴ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, **1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6.

⁵ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7.

rovněž snažily o získání vlivu, komunistů vojáků byla v armádě většina, proto vliv KSČ pouze sílil.

V nové československé armádě byl kladen důraz na kázeň vojáka, který se stal „uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody v budoucnosti“.⁶ Z tohoto důvodu program navrhl zřízení hlavní správy výchovy a osvěty v rámci MNO (HSVO), výchova a školení vojáků měla samozřejmě probíhat po vzoru Rudé armády. HSVO od října 1945 vydávala např. deník Svobodné Československo a Bojovník, časopisy Naše vojsko a Vojenské listy (později Vojenská výchova); od roku 1947 vycházel pouze deník Obrana lidu.⁷

V návaznosti na potřebu výchovy vojáků bylo založeno 6. prosince 1945 nakladatelství Naše vojsko jako správní zařízení Ministerstva národní obrany při HSVO⁸ (též Halada⁹). Název nakladatelství v určitém smyslu navazoval na vojenské periodikum Naše vojsko v SSSR, vycházející od roku 1927. Věcní věstník MNO specifikuje účel nakladatelství, který spočívá ve vydávání „periodické i neperiodické vojensko-odborné, výchovné krásné i jiné literatury, novin a propagačních tiskovin a tak účinně působit k povznesení národního a politického uvědomění příslušníků čs. armády v duchu demokracie a antifašismu, k povznesení jejich všeobecného vzdělání a vojenských odborných znalostí, jakož i k zvýšení brannosti lidu a k podpoře výchovné činnosti a snah vojenské správy a Svazu brannosti“.¹⁰ Konkrétně se jedná kromě všech vojensko-odborných publikací z různých oborů (taktika, strategie, ale též geografie či historie) o služební pomůcky, umělecké předměty, propagační tiskoviny a z oboru krásné literatury „s hlediska potřeb vojenských, zejména výchovy a brannosti.“ Je tedy zřejmé, že nakladatelství bylo zřízeno výslovně pro příslušníky armády a primárně pro jejich odborné vojenské vzdělávání, ale

---

⁶ *Košický vládní program*. Vyd. 3. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974, 35 s., s. 7-8

⁷ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7.

⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 254.

⁹ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007, 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3, s. 232.

¹⁰ *Věcní věstník ministerstva národní obrany*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1945, 1945(50). ISSN 2336-5501. Dostupné také z: <https://digitalnistanudovna.army.cz/uuid/uuid:46d6323b-3f32-4b4a-b5a9-ee08ffecc5bf>, s. 463.

stojí za pozornost, že v této chvíli nezavrhne možnost vydávat sice výchovnou, ale krásnou literaturu.

Věcní věstník MNO nadále informuje o zřízení patnácti až dvacetičlenné vydavatelské rady, která připravuje vydavatelský program a řídí ideovou náplň, rozhodovat má dle „ideové a odborné nutnosti“. Jako členové jsou určeny významné osobnosti vojenského a vědeckého literárního života, zástupci Svazu brannosti a příslušných složek MNO, vysoké vojenské školy, vědeckého technického ústavu, vědeckého leteckého ústavu, vojenského historického ústavu či vojenského zeměpisného ústavu. Věstník také stanovuje provoz tiskárny, knihoskladu, knihkupectví a prodej uměleckých předmětů při NV.

V prvních několika letech své existence vydávalo Naše vojsko především literaturu reflektující konec druhé světové války a odbojovou činnost armády (určené též širší veřejnosti), včetně různých příruček pro vojáky. Jedná se o edice *Boj a odboj* (1946-1947), *Ze vzdálených bojišť* (1946–1947), *Bojová tvorba* (1946; jeden svazek o čs. jednotkách v Africe – Naši v poušti) a *Živá minulost* (1946–1989). Od roku 1947 vydávalo spolu s Vojenským historickým ústavem též sborník *Válka a revoluce* (později periodikum *Historie a vojenství* pod vydavatelstvím NV). Co se týče beletrie, která v těchto letech směla vycházet, jednalo se zprvu o překlady válečných románů od Alexandra Beka. Mezi edice beletrie patřila *Knihnice napětí* (1946–1947), pro mládež *Vojáci mladým* (1947–1949) s překlady sovětských děl.¹¹

3 Budování systému 1948-1952

3.1 Historicko-kulturní situace

V únoru roku 1948 proběhl komunistický převrat, díky kterému získala Komunistická strana Československa rozhodující politickou moc, což zásadním způsobem ovlivnilo nejen literární život. Roky 1948-1953 jsou obdobím „budování socialismu“, který měl podle marxistické filozofie za cíl odstranit vykořisťování dělnické třídy, vytvořit novou beztřídní společnost. Ačkoli byla prosazována myšlenka „vlastní (československé) cesty k socialismu“, po vítězném únoru Československo následovalo Sovětský svaz, který se stal vzorem a „rájem dělníků a družstevních rolníků“. Nastaly další vlny znárodnování a postupně došlo i k výraznému omezení soukromého podnikání. Československo se orientovalo na těžký průmysl, především zbrojní, přičemž značná část financí se

---

¹¹ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 259

soustřeďovala na potřeby armády. V rámci ideologické transformace společnosti byly zahájeny politické represe a vykonstruované procesy vůči odpůrcům režimu (i těm domnělým).¹²

Taktéž kultura byla svázána marxisticko-leninskou ideologií, jediným povoleným uměleckým směrem se stal socialistický realismus. Socialistická převýchova musela fungovat i v této oblasti, která byla vnímána jako „rejdiště vlastizráců“ a tudíž musela být již za vlády Klementa Gottwalda náležitě očištěna. Úkolu „střežit mravní i politickou čistotu a pokrokovou linii našeho kulturního života“ se měla ujmout Kulturní komise Ústředního akčního výboru Národní fronty, jež fungovala od března 1948 v čele s předsedou Janem Drdou. Ten stál v čele nově založeného Svazu československých spisovatelů. Za řízení kulturní politiky zodpovídalo v letech 1945-1951 Organizační oddělení ÚV KSČ, zajišťující organizace a hnutí, a Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ v čele se žurnalistou Gustavem Barešem.¹³ Do kulturní politiky zasahovalo též ministerstvo informací, které se v říjnu 1948 přejmenovalo na ministerstvo informací a osvěty.

3.2 Legislativní změny v nakladatelské politice

Vliv KSČ postupně sílil již od roku 1945, ale legislativní upevnění jejího kulturního monopolu nastalo až po únoru 1948. Proměny na vydavatelském poli probíhaly postupně, stále platila regulace z dob třetí republiky, ale i tak došlo k několika výrazným změnám. Zákon č. 123/1948 Sb. ze dne 5. května 1948 o znárodnění polygrafických podniků se vztahoval na „podniky a závody, které způsobem mechanickým nebo chemickým vyrábějí nebo rozmnožují tiskoviny a tiskopisy, jakož i písmolijny“¹⁴ a všechny polygrafické závody nad 50 zaměstnaných osob (od roku 1946), přičemž působil zpětně od 1. ledna 1948. Zakládat takové podniky mohl nově pouze stát. Současně nabyl i veškerý majetek – nemovitosti i příslušenství podniku. Znárodnění se nevztahovalo na „vydavatelské, nakladatelské či knihkupecké podniky politických stran zastoupených v Národním

---

¹² RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Vydání druhé. V Praze: Vyšehrad, 2022, 415 s. ISBN 978-80-7601-638-5.

¹³ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0, s. 22-23.

¹⁴ Zákon č. 123/1948 o znárodnění polygrafických podniků. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1948, částka 47. ISSN 1804-0721, s. 1003.

shromáždění, jednotné odborové či celostátní zájmové organizace“.¹⁵ Tímto měla KSČ kontrolu nad tím, že se budou tisknout pro režim přínosné knihy.

Aby komunisté dostali pod kontrolu periodický tisk, tedy aby nedocházelo ke „snižování úrovně“ tisku, vydalo ministerstvo informací a ministerstvo průmyslu vyhlášku č. 696/1948 o hospodaření s papírem při vydávání časopisů.¹⁶ Nakladatelé potřebovali povolení od ministerstva informací.

V nové republice se kniha měla stát „podobně jako jiné prostředky kulturním statkem národním, aby vydávání knih přestalo být předmětem soukromokapitalistického výtěžného podnikání“ a tím pádem byly vyloučeny „výtěžné zájmy“; aby „stát řídil vydávání a rozšiřování knih s hlediska kulturních potřeb, s hlediska kulturních potřeb lidu, s hlediska vyšších zájmů výchovných a vzdělávacích“¹⁷, jak vyjádřil při vydání zákona č. 94/1949 Václav Kopecký, ministr informací a osvěty. Tyto kulturní potřeby nicméně neurčoval lid sám, nýbrž komunistická ideologie za něj. Zákon č. 94/1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací (vydavatelský zákon) likvidoval také soukromé podnikání v této oblasti. Knihy mohly vydávat pouze státní orgány a podniky, politické strany v Národním shromáždění, jednotné odborové organizace, vrcholné organizace kulturní, hospodářské, sociální, zájmové a tělovýchovné, národní a komunální podniky a družstva a spolky. A to za podmínky udělení „vydavatelského oprávnění“, které udělovalo ministerstvo informací a osvěty. Rovněž se tímto zřídila Ústřední ediční rada, složená z Národní ediční rady české (NERČ) a Národní ediční rady slovenské, jejímž úkolem byla příprava edičních plánů.¹⁸

3.2.1 Povolená nakladatelství

Po roce 1949 vydávalo beletrii a literárněvědné tituly nakladatelství *Československý spisovatel*, literaturu pro děti a mládež *Státní nakladatelství dětské knihy*, pedagogickou

---

¹⁵ Zákon č. 123/1948 o znárodnění polygrafických podniků. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1948, částka 47. ISSN 1804-0721, s. 1004.

¹⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0, s. 51.

¹⁷ *Knihy do rukou lidu! zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací: projevy a dokumenty*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949, 41 s. Malá knihovna informací, sv. 17., s. 5-6.

¹⁸ Zákon č. 94/1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných publikací. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1949, částka 31. ISSN 1804-0721, s. 276-278.

literaturu vydávalo *Státní nakladatelství a Dědictví Komenského*. Zprvu mohla vydávat také beletrii stranická nakladatelství jako *Svoboda* (KSČ), *Melantrich* (Čs. strana socialistická), *Vyšehrad* (Čs. strana lidová), dále *Práce*, *Mladá fronta*, *Svět sovětů*, *Mír*, *Brázda*, *Slovanské nakladatelství*, včetně *Našeho vojska*. Fungoval *Orbis*, *Umění lidu* (později *Osvěta*), také různá církevní nakladatelství (např. *Kalich*) a odborná (např. *Zdravotnické*).¹⁹

3.3 Cenzura a vojenská knižní distribuce

Po únoru 1949 postupně došlo k destrukci literárních institucí, byla ustanovena organizace Svaz československých spisovatelů, jejíž členové měli určité výhody v publikování a ovlivňování cenzury. Hlavním cenzurním orgánem byla již zmíněná Národní ediční rada česká (NERČ), v čele se spisovatelkou Marií Majerovou, podřízená kulturnímu a propagačnímu oddělení ÚV KSČ. Rada sestavovala roční ediční plán, přičemž hodnotila „obsah i význam publikací“. Upřednostňovaly se propagandistické či naučné texty na úkor beletrie a přeložené sovětské tituly, naopak překlady ze západních literatur se výrazně omezovaly. Jedním z prostředků cenzury bylo stále hospodaření s papírem stejně jako za protektorátu. „Zastaralé“ či „nehodnotné“ knihy se ničily, aby poskytl materiál pro ideologicky významné knihy.²⁰

Po roce 1945 sice vznikala kolektivní nakladatelství, ale zůstávala v soukromém vlastnictví. Soukromníkům bylo vyčteno, že potlačují socialistickou literaturu.²¹ Později došlo k zestátnění knihkupecké sítě – soukromá nakladatelství převzal národní podnik *Kniha lidu* (později národní podnik *Kniha*), který vznikl z Obchodního družstva českých knihkupců. Knižní velkoobchod využíval a rozšiřoval maloobchodní síť, která ale byla považována za přežitek. Zřizoval univerzální knihkupectví a na venkově bylo doporučeno zřizovat tzv. knižní pulty v prodejních Jednoty. Pavel Reiman, jeden ze členů NERČ, vyjádřil, že k efektivnější distribuci literatury by kromě knihkupeckého trhu mohly přispět masové organizace a strana, aby se kniha dostala i do závodů a na vesnice.

---

¹⁹ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 8-9.

²⁰ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1126.

²¹ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 499 s. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6, s. 335-336.

Tímto způsobem fungovala distribuce v armádě – nakladatelství Naše vojsko zřizovalo komisioní prodejny při vojenských útvech, ale později se tento způsob ukázal jako nedostačující.²² Nakladatelství nicméně udržovalo vlastní distribuční síť. Mělo své odbytové oddělení a oddělení ústředního zásobování, které dodávalo literaturu do knihoven útvarů a učilišť armády. Aby se kniha dostala ke čtenáři, odbytové oddělení se rozšířilo o vlastní síť prodejních středisek, nacházejících se v krajských městech a místech důležitých z hlediska dislokace vojsk. Naše vojsko se podílelo i na kolektivizaci soukromých nakladatelství, na základě čehož vznikla střediska např. v Praze, Karlových Varech, Hradci Králové, Brně a Olomouci. Střediska vznikala i převzetím provozoven jiných oborů, např. v Českých Budějovicích, Táboře, Písku, Plzni, Ústí nad Labem, Bohosudově, Jihlavě, Pardubicích, Hranicích, Popradu či Košicích. Důležité bylo, aby se literatura rozšířila vojákům i civilním občanům formou nejen pultového prodeje, ale především prostřednictvím účelově zaměřených náborových akcí, které jsou „základní a charakteristickou metodou rozšiřovatelské praxe vojenského knižního obchodu“. Krátkou dobu sloužil v jihočeském kraji také bibliobus, který byl i přes velký zájem vojáků zrušen z důvodu nedostatečného přizpůsobení se terénu vojenských prostorů.²³

3.4 Výstavba československé armády

Branný zákon z března roku 1949 podtrhl význam armády v obraně svobody a nezávislosti, „jakož i k ochraně vymožeností národní a demokratické revoluce“, která „provádí lidovou obranu vlasti, spočívající na zásadě, že československá republika je pevně zajištěna lidově demokratickým zřízením a spojeneckými svazky se Svazem sovětských socialistických republik a ostatními lidově demokratickými státy“. Tímto se pouze upevnila orientace armády na Sovětský svaz a zařazení Československa do zemí východního bloku. Branný zákon stanovil brannou povinnost pro všechny občany Československa ve věku 17–60 let, odvodní povinnost se vztahovala na muže, kteří dosáhli 19. roku života (žen se odvodní a služební povinnost týkala jen v době mimořádných opatření). Po základní vojenské službě se stali součástí zálohy.²⁴

Rozsáhlé politické čistky se nevyhnuly ani československé armádě a především ve velitelském sboru – aby si komunisté armádu zcela podmanili, propustili nad 450

---

²² Tamtéž, s. 347-350.

²³ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

²⁴ Zákon č. 92/1949 Sb., branný zákon. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1949, částka 30. Dostupné také z: <https://www.aspi.cz/opispdf/1949/030-1949.pdf>

„nespolehlivých“ generálů a důstojníků (do roku 1949 jich bylo propuštěno skoro 3000), kteří nevyhovovali režimu. Ministerstvo národní obrany bylo nadále nejvyšším orgánem vojenské správy a roku 1950 se stal jeho ministrem Alexej Čepička, který usiloval o budování armády podle sovětského vzoru. Na základě tohoto žádal o vyslání sovětských poradců do Československa, kteří přišli poprvé v květnu 1950 a podíleli se na zavádění sovětských vojenských předpisů a různé organizační činnosti. Byly vytvářeny armádní stranické orgány a organizace, počet vojáků v KSČ nadále vzrůstal.

Termín studená válka označuje období politického a vojenského napětí během let 1948–1991 mezi zeměmi východního bloku (Sovětský svaz, Československo, atd.) a západem (USA a demokratické země) a na základě tohoto napětí vytvořily USA a spojenci Severoatlantickou alianci (NATO). Sovětský svaz tuto alianci vnímal jako „nástroj amerického imperialismu“. V podstatě se i s ostatními zeměmi připravoval na třetí světovou válku – taková možná válka ovšem měla nést „třídně politický charakter“ a o jejím výsledku měla rozhodovat „morálně politická síla a pevnost“, proto se armáda orientovala spíše na ideologii než na odborné hledisko. To bylo pravděpodobně též zapříčiněno nedostatečnou odborností ve velitelském sboru, jelikož vedoucí pozice obsadili komunisté bez předchozích vojenských zkušeností, ani sám ministr Čepička neměl s vojenstvím žádné zkušenosti. Proto byly sovětské vojenské doktríny, založené na názorech Josifa Stalina, přijímány jako jediné správné hledisko. S narůstající hrozbou užití zbraní hromadného ničení (ze strany USA) navrhl Čepička na podzim roku 1953, aby v armádě proběhl výcvik zaměřený na protiatomovou ochranu, což se později uskutečnilo.

Armáda se stala „nástrojem obrany socialismu“ a její vztah k lidu se musel prohloubit. Uzavíraly se patronáty nad různými průmyslovými podniky a školami. Pořádaly se besedy pro rolníky a pro mládež, armáda se zúčastňovala též veřejného života, na základě čehož postupně vznikaly různé vojenské umělecké sbory. Tyto sbory byly vytvářeny za kulturně výchovným účelem.²⁵

3.5 Nakladatelství Naše vojsko – redakce a edice

Hlavní správa výchovy a osvěty byla roku 1950 reorganizována na Hlavní politickou správu (HPS), centrální služební a politický orgán pro řízení stranickopolitické

---

²⁵ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7.

práce v armádě jako oddělení ÚV KSČ.²⁶ HPS od té doby spravovala nakladatelství Naše vojsko.

Redakční struktura prošla během existence nakladatelství různými změnami. Na počátku 50. let vznikly 3 stabilní redakce: vojensko-politická (historická), vojensko-odborná a redakce krásné literatury (beletrie), podle kterých následně rozdělují jednotlivé knihnice.

Redaktoři a zaměstnanci byli většinou zároveň vojáky z povolání. Ředitelem byl po únoru 1948 jmenován Jan Fromek. J. Fromek od vzniku ČSR podporoval levici. Zprvu pracoval v Ústředním dělnickém knihkupectví a nakladatelství, roku 1920 přešel Komunistického knihkupectví a nakladatelství a po roce 1924 pracoval v Zemědělském knihkupectví A. Neuberta. Roku 1925 založil nakladatelství Odeon, a jehož chodu se podílela také jeho manželka. Fromek se zajímal o beletrii a avantgardní umění, dlouhodobě spolupracoval se členy Devětsilu, po jeho rozpadu rozšířil vydavatelský program o protifašistickou a sovětskou literaturu. Za nacistické okupace se z Odeonu stalo pouze knihkupectví, Fromek se skrýval na Moravě. Po roce 1945 pracoval v komunistickém nakladatelství Svoboda.²⁷ Naše vojsko řídil od roku 1948 až do 1952, poté ho vystřídal Miroslav Petříček, redaktor armádního listu Obrana lidu.

Literární redakce se do roku 1949 skládala ze dvou redaktorů – Rudolf Beck a Zdeněk Jerman. Později vznikla funkce šéfredaktora, které se krátce ujmul Jan Nesvorný, následoval Břetislav Chrtěk. Základní vojenskou službu zde v 50. letech absolvoval Eduard Petiška a A. J. Liehm.²⁸ A. J. Liehm byl od roku 1948 zástupcem vedoucího tiskového odboru na ministerstvu zahraničních věcí, odkud byl v roce 1949 propuštěn za šíření parodie na sbírku Veliký orloj od Vítězslava Nezvala. Do roku 1950 pracoval v Pragopressu, vojenskou službu v NV odsloužil v letech 1950-1952.²⁹

---

²⁶ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7, s. 103.

²⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Fromek, Jan. In: *Generální heslář Biografického slovníku českých zemí* [online]. Historický ústav AV ČR, 2020 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FROMEK_Jan_14.5.1901-22.3.1966

²⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 256.

²⁹ Po roce 1969 emigroval do Francie a USA, od roku 1981 zůstal ve Francii, kde do roku 1984 redigoval časopis *Lettre internationale*, V exilu dále redigoval almanachy *Čtení na léto* a 150 000 slov. do

Vydavatelský zákon se dotkl také nakladatelství Naše vojsko, na jeho základě muselo znovu zažádat o vydavatelské oprávnění. Po vydání tzv. typizace v roce 1951 ministerstvo informací a osvěty určilo, aby NV vydávalo především neperiodické publikace z oboru vojenství a branné výchovy.³⁰

V následující tabulce je znázorněn počet vydaných titulů v letech 1948-1952.³¹ Co do počtu titulů, nejvíce jich bylo vydáno v roce 1953, poté počet výrazně klesl. Pro srovnání je v další tabulce znázorněna celková česká knižní produkce v těchto letech.

Rok	Počet titulů
1948	33
1949	73
1950	147
1951	211
1952	237
1953	285

Počet vydaných titulů NV v letech 1948-1953

Rok	Počet titulů
1948	5 446
1949	
1950	2737
1951	3 355
1952	3 023
1953	3 720

Přehled české knižní produkce v letech 1948-1953³²

Česka se vrátil v roce 2013. BLAŽÍČEK, Přemysl a Michal PŘIBÁŇ. Antonín Jaroslav Liehm. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © ÚČL AV ČR, 2020 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=48>

³⁰ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 254.

³¹ *Kniha ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

³² WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1166.

3.5.1 Edice vojensko-politické literatury

V rámci vojensko-politické literatury vznikla po únoru 1948³³ edice Marxismus-leninismus o válce a vojenství. Objasňovala charakter ozbrojeného zápasu, principy výstavby ozbrojených sil a branného systému, včetně morálně politické a psychologické přípravy vojsk a obyvatelstva „k obraně socialismu“, obsahovala díla ideově teoretického odkazu zakladatelů marxismu-leninismu – např. v roce 1949 vyšlo Stalinovo dílo O veliké vlastenecké válce Sovětského svazu či o rok později Leninovo O obraně socialistické vlasti.

Edice Štít (1949–1959) se zabírala vojenskou politikou KSČ a úkoly při upevňování obranyschopnosti zemí sovětského bloku, mezinárodními vztahy či problémy ideologického boje.³⁴ Vycházely zde překlady ze světové válečné prózy, primárně sovětské. Vyšla zde také poměrně vybočující práce Cizinecká legie německého reportéra Güntera Halleho.

Pro vojáky vycházela socialistická literatura krátce v edici Malá knihovna vojáka (1949–1950), obsahující např. Reportáž psanou na oprátce od Julia Fučíka.³⁵

Díla z již zmíněné edice Živá minulost (1946-1989) se zabývala válkami a revolucemi, „revolučním a pokrokovým bojovým tradicím“ KSČ, lidu, armády a jinými národy. Věnovala se historii národů v boji proti fašismu a národnímu útlaku, upevňovala důležitost boje proti společnému nepříteli.³⁶

3.5.2 Edice vojensko-odborné literatury

Tyto edice byly z hlediska vojenství velmi významné. Česká a slovenská vojenská terminologie v historii neexistovala, stejně jako vojenské odborné publikace. Po založení samostatného Československa v roce 1918 teprve začala vznikat ustálená terminologie a publikační činnost. Dá se říci, že velký obrat nastal po druhé světové válce současně se socialistickou ideologií.

Edice odborné literatury byly v nakladatelství vedeny ve dvou směrech: speciální vojenská literatura z různých oborů, teoretická i praktická, pro denní potřebu výcviku

---

³³ PARTHONOVÁ, Milena. *Vznik, vývoj a význam nakladatelství Naše vojsko*. Praha, 1981. Diplomová práce. Katedra vědeckých informací a knihovnictví FF UK, s. 119.

³⁴ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

³⁵ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 259

³⁶ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

vojáků, včetně technické literatury. V druhém směru byly populární knižnice, které měly „prošlapávat cestu myšlenkám brannosti“ pro širokou veřejnost, tudíž byly psány přitažlivějším způsobem.

Hlavní edicí byla po roce 1948 založená Velká vojenská knihovna, z níž se později vyvinula Knižnice vojenské teorie a praxe.

3.5.3 Edice krásné literatury

Působení umělecké literatury v oblasti vojenství a v Našem vojsku bylo odůvodňováno její možností rozvíjet tvůrčí představivost, intuici a fantazii. Tedy pro pokrok ve vojenství, rostoucí automatizaci vojenských činností či zdokonalování bojové techniky byly vyžadovány vlastnosti, pramenící z estetického zdokonalování. Beletrie měla umocňovat a fixovat rozumové poznávání, přetavovat poznatky v přesvědčování a tím pádem vytvářet „emocionální a estetický potenciál socialistického člověka“ ve stejnokroji i bez něho. Po osvobození plnila beletrie „poznávací funkci“, přibližovala obraz „naší osvoboditelky – Sovětské armády“ a ukazovala její „nepřemožitelnou sílu“.

Roku 1948 vznikla edice Knihovna vojáka, jejímž prvním svazkem byla kniha *Za námi Moskva* (Alexandr Bek).³⁷ Edice zprvu sloužila pro armádu, ale postupně se rozšířila i do volného prodeje.³⁸

4 Systém předběžné cenzury 1953-1959

4.1 Nakladatelství po roce 1953 a knižní produkce

Dotvoření systému tzv. gescí nastalo s vládním usnesením o nové organizaci vydávání a rozšiřování neperiodických publikací z 23. prosince 1952 – nakladatelstvím byly přiděleny kompetence pro konkrétní oborové oblasti. Správa přešla nově do resortu ministerstva kultury, na Hlavní správu vydavatelství, tiskáren a knižního obchodu. Vedením ministerstva kultury byl do roku 1955 pověřen Václav Kopecký, kterého vystřídal Ladislav Štoll.³⁹

---

³⁷ *Kniha ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

³⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 260.

³⁹ JANOUŠEK, Pavel a Věra BROŽOVÁ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1948-1958**. ISBN 978-80-200-1528-0, s. 73.

V rámci již zmíněného vládního usnesení z prosince 1952 byla nakladatelství organizována podle sovětského vzoru jako národní podniky (kromě Ústředního církevního nakladatelství). Vzniklo 5 ústředních státních nakladatelství dle systému gescí: Státní nakladatelství politické literatury (dříve Svoboda), Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Státní nakladatelství technické literatury, Státní zemědělské nakladatelství (dříve Brázda) a Státní zdravotnické nakladatelství; a 5 resortních nakladatelství: Orbis (pod ministerstvem informací a osvěty), Státní pedagogické nakladatelství a Státní nakladatelství dětské knihy (ministerstvo školství, věd a umění), Naše vojsko (ministerstvo národní obrany), Ústřední církevní nakladatelství (Státní úřad pro věci církevní).⁴⁰ Vzniklo také Státní tělovýchovné nakladatelství, Dopravní nakladatelství či Rudé právo. V činnosti dále pokračovala nakladatelství Československý spisovatel, Mladá fronta, Práce, Svět sovětů, Vyšehrad a Melantrich.⁴¹

V roce 1956 v rámci další reorganizace přešla správa nakladatelství i knižního obchodu pod ministerstvo školství a kultury, oddělila se polygrafie, spadající pod ministerstvo spotřebního průmyslu. Po roce 1955 také vznikala další nakladatelství, čímž byl narušován systém gescí.⁴²

Celkový objem knižní produkce se výrazně snížil. V roce 1951 vyšlo 3993 titulů v celkem 76 402 000 svazcích, podle plánu na rok 1953 mělo vyjít 3144 titulů v 56 530 000 výtiscích, ale nakonec bylo vydáno pouze 39 556 000 knih. Se snížením produkce došlo i ke změnám v jednotlivých oborech – počet plánovaných titulů klesl v oblasti krásné literatury, průměrný náklad politické literatury se snížil na polovinu.⁴³ Po roce 1953 se počet titulů krásné literatury pohyboval v průměru 611 titulů, nízké náklady měla marxisticko-leninistická a náboženská literatura. Naopak vysokou výši nákladů měla literatura pro děti.⁴⁴

---

⁴⁰ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, 173 s. ISBN 978-80-7308-450-9, s. 87-88.

⁴¹ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 10.

⁴² JANOUŠEK, Pavel a Věra BROŽOVÁ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1948-1958**. ISBN 978-80-200-1528-0, s. 74.

⁴³ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, 173 s. ISBN 978-80-7308-450-9, s. 90-91.

⁴⁴ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 499 s. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6, s. 334-335.

4.1.1 Předběžná cenzura a Hlavní správa tiskového dohledu

Nový systém cenzury se měl kromě tisku apod. vztahovat i na výstavy, knihovny, plakáty, reklamní letáčky a vše, kde by se mohlo objevit něco „škodlivého“. Na ustanovení nového cenzurního úřadu podle sovětského Glavlitu se samozřejmě podílel i sovětský poradce již od února roku 1953. Na základě tajného usnesení z 22. dubna 1953 vznikla Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), spadající zprvu pod předsednictvo vlády. Tento neveřejný orgán státní správy měl zabraňovat zveřejňování a šíření údajů, obsahujících státní, hospodářské nebo služební tajemství anebo obsahující informace, které nesmí být zveřejněny „v obecném zájmu“. Tedy v podstatě informace škodící státu a straně, o nichž vedlo kartotéku oddělení pro zvláštní úkoly HSTD. Od září roku 1953 přešel úřad pod ministerstvo vnitra, tudíž vedoucí funkce zastávali vysocí důstojníci Sboru národní bezpečnosti. Ve funkci náčelníka se vystřídali dr. František Kohout a dr. Eduard Kovářík. Od začátku se jednalo o represivní orgán naprosto oddaný komunistické straně a ministerstvu.

Do roku 1955 se HSTD a systém předběžné cenzury dotvořily. HSTD měla náčelníka, dva jeho zástupce, vnitřní oddělení, skupinu pro zvláštní úkoly, kádrového referenta a dva odbory – tyto odbory se dělily na oddělení: I. odbor – 1. oddělení (tisk a ČTK), 2. oddělení (umění a osvěta), 3. oddělení (rozhlas a televize). II. odbor – 1. oddělení (řízení plnomocníků v krajích), 2. oddělení (knihy a knihovny). Na Slovensku plnila funkci HSTD Správa TD Pověřenectva vnitra. Kromě kontroly obsahu kontrolovala HSTD i výši nákladů a rozsahů tiskovin.⁴⁵ Oddělení knih a knihoven kontrolovalo každý titul a sestavovalo seznam zakázaných knih, podle kterého byly prováděny проверки knihoven a antikvariátů.⁴⁶

V roce 1956 sestavil Svaz československých spisovatelů zprávu o zásadách HSTD, ve které kritizoval její nadměrné zásahy do literatury – v podstatě nahrazuje orgány tisku jako jsou šéfredaktor a redakční rada, jsou lépe informovaní a snižují jejich zodpovědnost, což vede k nechuti k tvůrčí redakční práci. SČSS taktéž kritizoval zásahy do všech novinářských žánrů a navrhoval, aby HSTD střežila jen státní a vojenské tajemství a

---

⁴⁵ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-852-7038-2.

⁴⁶ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1138.

veřejný zájem, aby byl v kompetenci šéfredaktorů a redakčních rad, jejichž informovanost by se měla zvýšit do takové míry, aby byli schopni tento obecný zájem sami posoudit. Na základě těchto připomínek skutečně došlo ke změnám, ale rozhodovací pravomoc měla od počátku 60. let ÚV KSČ.

V 50. letech docházelo k zásahům do všech literárních druhů a žánrů, jednotlivých veršů, ale byly navrhovány úpravy. Vyřazovaly se básně kritizující stalinismus nebo režim. V letech 1958-1961 se literární cenzura zpřísnila – častěji se navrhoval zákaz celého díla, z děl některých autorů se nemohlo ani citovat v odborné literatuře. Nově se pracovníci měli zabývat i publikacemi, které „vyvolávají pochybnosti po ideově politické a společensko-etické stránce“. Soustředili se na potenciálně dvojznačná místa, naturalistické popisy, erotické motivy, expresiva nebo vulgarismy, včetně obrazu komunistické strany (satira).⁴⁷ Těmto zásahům se ale nevyhnuli ani autoři oddaní komunistické ideologii.

4.1.2 Schvalovací procesy a cenzura v nakladatelství

Celý proces schvalování titulů byl zdlouhavý, probíhal v několika úrovních a hlavní odpovědnost za výběr titulu nesli vedoucí pracovníci nakladatelství. Tvůrce díla předkládal rukopis pověřenému nakladatelství dle systému gescí. Řadový redaktor musel rukopis přečíst a zvážit, nakolik dílo odpovídá těmto 4 požadavkům: 1) společenská potřebnost, 2) ideově-politická správnost, 3) odborná a umělecká kvalita, 4) charakter a poslání nakladatelství. Dle názoru redaktora postoupilo dílo dále či bylo rovnou zamítnuto. Následně redaktor navrhl 2 externí lektory, kteří měli napsat písemný posudek. Na základě posudků se buď navrhlo dílo vydat, nebo byly stanoveny nutné úpravy, aby dílo mohlo vyjít. Samotné vydání poté navrhli šéfredaktoři nebo ředitel nakladatelství, ale ani to neznamenalo, že kniha nakonec vyjde. Tituly se zařadily do výhledového edičního plánu, příslušný ministerský odbor je připomínkoval a vypracoval celostátní ediční plán, který následně připomínkoval příslušný odbor ÚV KSČ.⁴⁸

Před technickou přípravou knihy musel být rukopis předložen HSTD k předběžnému schválení, bez kterého tiskárna nevzala rukopis k sazbě. Tiskárny nesměly dílo tisknout, dokud nakladatelství nezískají imprimované kartáčové obtahy schválené HSTD. Za evidenci, řízení a organizaci styku s HSTD odpovídal v nakladatelství referent

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 1139-1142.

⁴⁸ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1112-1118.

pro styk s HSTD, podléhající šéfredaktorovi.⁴⁹ Kontrola knih a brožur se zpravidla prováděla „v rukopise, který byl schvalován k sazbě; na stránkovém obtahu, po posl. korektuře, který byl schvalován k tisku; v signálním výtisku, který byl schvalován k rozšiřování“.⁵⁰

Důležitým regulačním prvkem byly opět roční přiděly papíru, které schvalovalo ministerstvo kultury, přičemž nakladatelství KSC byla zvýhodňována. Nakladatelství předložila ediční plán s návrhy nákladů u jednotlivých titulů, které ministerstvo buď upravilo nebo rovnou schválilo.⁵¹

4.2 Změny v knižní distribuci

Veškerou velkoobchodní i maloobchodní činnost včetně správy antikvariátů nyní zajišťoval národní podnik Kniha, díky tomu mohlo rychleji dojít ke stažení „nevhodného“ titulu. K šíření literatury pomáhaly i kampaně jako Fučíkův odznak, kterou vyhlášoval Ústřední výbor Československého svazu mládeže. Uchazeči museli přečíst 11 knih z předepsaného výběru (politická literatura, próza i poezie). Týdeník Knižní novinky, vydávaný od roku 1952 do 1960, pomáhal k šíření politické literatury, zveřejňoval seznamy titulů k výročím (např. Den rolníků).⁵²

Nutno zmínit, že systém centrálního řízení vydavatelské činnosti a knižního obchodu se ukázal být nefunkčním. Vzhledem k tomu, že plánované tituly podléhaly „kulturně-politickým úkolům“ a tedy neřídily se poptávkou, nenacházely zájemce a docházelo tak k jejich nadměrným zásobám. Naopak tituly, o které byl zájem (jako např. *Gazdina roba* G. Presissové či *Erbenova Kytice*) vycházely v nedostatečných nákladech a hned došlo k jejich rozebrání.⁵³

---

⁴⁹ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, 173 s. ISBN 978-80-7308-450-9, s. 99.

⁵⁰ KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-852-7038-2, s. 46.

⁵¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, **1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1118.

⁵² ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 499 s. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6, s. 332.

⁵³ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, 173 s. ISBN 978-80-7308-450-9, s. 93-96.

Roku 1954 byla vytvořena Hlavní správa vojenské polygrafie a tisku, která spadala pod HPS MNO. Nakladatelství Naše vojsko se stalo jejím útvarem a byla mu povolena výjimka provozovat vlastní velkoobchodní činnost (vedle monopolního státního českého a slovenského velkoobchodu). Nakladatelství si tedy nadále zachovalo (z hlediska speciálních vojenských potřeb muselo zachovat) vlastní distribuční síť, která později pouze prošla několika změnami.⁵⁴ „Kolik bylo jednotek, tolik způsobů distribuce.“ Např. pro automobilové jednotky byla zřízena knihovnička na technické kontrolní stanici, jejíž funkcionář byl zároveň knihovníkem. Ve spojovacích jednotkách s sebou každá obsluha brala několik knih, které využívali hlavně vojáci z radiostanic ve svém volnu. V pěších a dělostřeleckých jednotkách byli dokonce určeni „nosiči knih“, kteří u sebe nosili 2-3 knihy. Tankovým jednotkám byly zřizovány knihovny v týlových součástech. Mimo jiné se osvědčilo též vystavování knih k jejich propagaci. Např. jednotka důstojníka Kudýna – vojáci využili knihy Příběh opravdového člověka (P. Bolevský), při „těžkých úkolech, kdy bylo třeba vypnout všechny síly, četli hlasitě úryvky z knihy, jejíž slova dávala morální sílu vojákům ke splnění jakéhokoli úkolu“.⁵⁵ Naše vojsko dávalo velký důraz na osobní styk až přímo přátelský vztah mezi čtenářem a distributorem. Knižní střediska kromě zásobování knihami měla za úkol spolupracovat a komunikovat se složkou, útvarem nebo organizací, na základě čehož bylo možno hodnotit úspěchy či neúspěchy práce s knihou v jednotce.

4.3 Československá lidová armáda a Varšavská smlouva

Ke konci roku 1954 byla nová armáda v základu vybudována. V roce 1954 dostala také nový oficiální název Československá lidová armáda, symbolizující jejího socialistického ducha a podřízení KSČ.⁵⁶ Došlo i k výrazné očistě důstojnického sboru – k lednu 1955 tvořil „sociální původ důstojníků z povolání z 63% dělnický, 13% zemědělský, 6,8% zřízenců, 11,1% úředníků, 4,7% z rodin živnostníků bez pracovní síly a 1,4% z rodin živnostníků s pracovními silami, nebo kapitalistů a statkářů“.⁵⁷

---

⁵⁴ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

⁵⁵ *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1953, 7(55). ISSN 0231-6218. Dostupné také z: [uuid_ce5b7ea0-136a-11e2-a4d9-000d606f5dc6](https://nkp.cz/uuid_ce5b7ea0-136a-11e2-a4d9-000d606f5dc6), s. 2.

⁵⁶ BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7, s. 194.

⁵⁷ *Československá lidová armáda*. Praha: Vojenský historický ústav, 1980, 365 s., s. 158.

Když byla Německá spolková republika (NSR) přijata do NATO, SSSR to začalo vnímat jako bezpečnostní hrozbu vůči všem evropským socialistickým zemím. V reakci na to podepsali ve Varšavě představitelé SSSR, Albánie, Bulharska, Maďarska, NDR, Polska, Rumunska a Československa 14. května 1955 vlastní smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci – Varšavskou smlouvu. Tato vojenskopolitická organizace od začátku sloužila hlavně k prosazování sovětské zahraniční politiky, došlo tak k ještě většímu upevnění Československa k SSSR.

V rámci kulturně výchovné práce působilo v ČSLA 540 vojenských knihoven, jejich počet se snížil na 361 v roce 1957. Toto rušení sloužilo k prověrce, která měla odstranit „brakovou“ literaturu a duplicitní tituly. V roce 1959 se vojenské knihovny staly součástí jednotné soustavy knihoven ČSR. Nejrozšířenější formou práce s knihou byla nadále soutěž o Fučíkův odznak, která měla ve vojácích podpořit ducha socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu, ale zájem o tuto soutěž postupně upadal. Co se týká vojenského tisku, došlo ke zrušení několika desítek odborných časopisů, místo kterých vydávala politická správa každé armády týdeník. Roku 1959 se struktura vojenského tisku pozměnila – vycházely např. deníky Obrana lidu a Obrana řudu jako ústřední tiskový orgán MNO, Československý voják, Lidová armáda (teoretický časopis HPS ČSLA), Historie a vojenství; z odborného tisku to byly např. Vojenská mysl či Bojová příprava; týdeníky vševojskových armád a druhů vojsk; a nakonec neperiodický tisk obstarávalo nakladatelství Naše vojsko.⁵⁸

4.4 Činnost Našeho vojska

Od roku 1953, kdy vyšlo v platnost usnesení o reorganizaci nakladatelství, NV smělo vydávat rovněž beletrii „bezprostředně zaměřenou k výchově vojska“. Sovětským vzorem se stalo vojenské nakladatelství *Vojenizdat*.

Po roce 1958 odešel Miroslav Petříček z armády a ředitelem nakladatelství se místo něj stal Jan Brt, kterého o 2 roky později vystřídal Václav Kliment. Břetislav Chrtěk byl šéfredaktorem do roku 1955, na 3 roky ho nahradil Zdeněk Kašpar, poté se do funkce vrátil. Chrtěk definitivně odešel až v roce 1962 do nakladatelství Artia. Redakci beletrie vedl v 50. letech Miroslav Drápal, působili zde dále překladatelé František Benhart či

---

⁵⁸ *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, 257 s. Historie československé armády. ISBN 978-80-7278-472-1.

František Zvěřina, grafik a architekt Břetislav Štorm, za Svaz protifašistických bojovníků Jaromír Hořec a koncem 50. let i Emil Charous.⁵⁹

Příbáň také uvádí, že v lednu roku 1954 byly zřízeny 3 národní podniky: Naše vojsko – nakladatelství (z něhož se v roce 1957 vyčlenilo samostatně fungující vydavatelství časopisů), Naše vojsko – distribuce a Naše vojsko – tiskárna. V brožuře k 35letému výročí Našeho vojska⁶⁰ je uveden rok 1957, kdy měly tyto podniky vzniknout a zároveň s tímto došlo ke zrušení Hlavní správy vojenské polygrafie a tisku, namísto ní zastřešovalo tyto podniky nové Sdružení vojenské polygrafie a tisku.

Následující tabulka znázorňuje kvantitativní produkci titulů NV v letech 1953-1959 a pro srovnání je uvedena i tabulka, znázorňující celkovou českou knižní produkci v těchto letech.

Rok	Počet titulů
1953	285
1954	198
1955	181
1956	178
1957	161
1958	157
1959	163

Počet vydaných titulů v letech 1953-1959

Rok	Počet titulů
1953	3 720
1954	4 533
1955	4 344
1956	4 264
1957	3 956
1958	4 402
1959	4 346

⁵⁹ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 254.

⁶⁰ *Kniha ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

Přehled české knižní produkce v letech 1948-1953⁶¹

Celkově produkce NV klesala společně s českou knižní produkcí, rozdílly jsou na přelomu roku 1953 na 1954, kdy se česká produkce navýšila na rozdíl od produkce NV. Produkce NV se naopak navýšila v roce 1959 oproti celkové české.

4.4.1 Komunikace se čtenáři a propagace

Od roku 1955 do roku 1958 vydávalo NV nakladatelský měsíčník Naše vojsko o nových knihách, který vydávalo Naše vojsko – vydavatelství a tiskla Naše vojsko – tiskárna. Měsíčník během své existence prošel několika změnami, již od 2. ročníku došlo ke změně podtitulu na Nakladatelský měsíčník. V případě prvních dvou ročníků se jednalo o brožury ve formátu A4 v rozsahu průměrně 16 stran, přičemž od 2. ročníku se změnilo stránkování – od té doby na sebe jednotlivá čísla ročníku stránkově navazovala. Brožury měly poměrně bohatě ilustrované obálky, ilustrace byly černobílé a doprovázely i text. Celkově se nejedná o propagandistický text, brožury informovaly o plánovaných novinkách, obsahovaly převážně úryvky z plánovaných či již vydaných titulů, přičemž na poslední straně bývá přehled plánovaných titulů na určitý měsíc. Často se v brožurách vyskytovaly rozhovory s autory či medailonky dalších kulturních osobností, články o zahraniční literatuře, informace o výstavách, soutěžích a edicích. Od 2. ročníku, tedy od roku 1956, byly do brožur zahrnuty také informace o novinkách z jiných nakladatelství (i zahraničních), různých kulturních událostech a pokračovalo se s přehledy o národních literaturách. Také byly otištěny ohlasy knih NV v literatuře nebo názory čtenářů, přičemž koncem roku 1956 postupně vznikala i čtenářská rubrika. Na zadní straně je uvedeno „jen pro branné složky“, nicméně od 2. ročníku se redakce rozhodla, že bude časopis zasílat všem svým spolupracovníkům.

Měsíčník řídil do roč. 2 č. 7 René Ditmar s redakčním kruhem, od č. 8 byla uvedena Marie Veselá s redakčním kruhem a s grafickou úpravou Otakara Karlase, od 5. čísla 4. ročníku už byl uveden pouze redakční kruh s grafickou úpravou O. Karlase. Zdá se, že M. Veselá v měsíčníku poněkud upozadila vojensko-odborné články, v porovnání s předešlými čísly byl takovým článkům věnován výrazně menší prostor, zároveň byla čísla graficky přitažlivější, s větším počtem drobných doprovodných ilustrací.

---

⁶¹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1166.

3. a 4. ročník měsíčníku vycházely ve formátu A5 a měly barevně ilustrované obálky, oproti přechozím ročníkům se ještě více rozšířily o ilustrace (často obsáhly několik stran fotografií), ukázky z poezie a celkově působily estetičtěji.

Od půlky roku 1958 se povaha těchto brožur výrazně proměnila. Nakladatelský zpravodaj se nově jmenoval *Za novou četbou*, v roce 1958 jej vydávala „propagace Našeho vojska“ a od 1959 tiskové oddělení NV, přičemž jej opět tiskla tiskárna NV. Omezoval se pouze na tříměsíční přehled vydávaných titulů s kratšími anotacemi, rozčleněný na odbornou vojenskou literaturu a beletrii, s drobnými doprovodnými ilustracemi a občas byly otištěny ohlasy knih NV v tisku. Formátem se jednalo o drobné brožurky, cca ve formátu A5, s obálkami sice barevnými, ale neilustrovanými.

Knihovníci vojenských knihoven byli informováni o existenci mimo jiné i těchto měsíčníků, díky kterým mohli získat přehled o knižní produkci na další rok. Bylo nutné, aby knihovníci udržovali styk s NV, protože odesílali seznamy knih středisku NV distribuce jako závazné objednávky – NV distribuce byla povinna tuto objednanou literaturu vojenským knihovnám zasílat a knihovníci si měli dodávky kontrolovat. Přičemž bylo „naprosto nepřijatelné, ponechávat výběr knih pro knihovnu na vůli pracovníkům knižního obchodu“.⁶² Nicméně to, zda byl odběr měsíčníku povinný, není specifikováno.

NV pořádalo literární soutěže a v letech 1953-1990 udílelo vlastní nakladatelské ceny.⁶³ Nejvýraznějšího ohlasu dosáhla literární soutěž k 10. výročí osvobození Československa, kterou vyhlásilo NV společně s MNO na podzim 1953. Celkem přišlo do soutěže 71 prací (32 románů, 19 povídkových knih a 20 básnických sbírek). Hodnotilo se ve třech větvích: románové, povídkové a básnické, přičemž hlavními vítězi v těchto větvích se staly tituly *První prapor* (Jan Mareš), *Oheň v srdci* (Rudolf Kalčík) a *Přítel z venkovské posádky* (Rudolf Franz). 7 vítězných prací bylo v roce 1955 vydáno.⁶⁴

Naše vojsko pořádalo také výstavy, o nichž bylo zčásti informováno i v jejich měsíčníku, alespoň tedy v prvních dvou ročnících. Od konce dubna do července roku 1955 byla pořádána jubilejní výstava čs. armádního tisku, kde se účastník mohl seznámit s úkoly a technikami vojenské polygrafie, činností NV, časopisy a novinami ozbrojených sil, a

---

⁶² *Příručka pro technické vedení knihoven čs. lidové armády*. Praha: Ústřední dům Československé armády, 1956. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:61009410-87e3-11e2-aa2b-005056827e51>, s. 15.

⁶³ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 265.

⁶⁴ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, 1(4), s. 8-9.

především zde šlo zakoupit vystavované knihy.⁶⁵ NV pořádalo i příležitostné, propagačně odbytové kampaně, např. na Vánoce 1956 zasílali knihy, které podle výběru předával velitel útvaru.

Pro nakladatelství byl velmi důležitým prvkem i kontakt se čtenářem na osobité úrovni, proto kromě výstav pořádalo i besedy buď ke konkrétním knihám, anebo jako informační besedy o edičních plánech NV. Minimálně se o to alespoň snažilo, neboť besedy se celkově neseťkaly s přílišným úspěchem. Z největší části se jednalo o organizační problémy.⁶⁶ NV za útvary jezdilo i do výcvikových prostorů, což se ukázalo být problematické – besedy buď nebyly připraveny, nebyla zajištěna účast nebo na poslední chvíli došlo k jejich zrušení, protože vojáci byli odvoláni na nějaké cvičení; v některých případech se vojáci dostavovali na besedy příliš unaveni a nedávali pozor. První dva ročníky měsíčníků informují o několika konkrétních besedách – např. beseda k Válečné tetralogii Karla Poláčka, v dubnu 1955 proběhla beseda ke knihám *Směr Praha*, *Slavná bojová cesta* čs. vojenské jednotky v SSSR a *První prapor*, kde kromě autorů byli přítomni příslušníci 1.čs. armádního sboru v SSSR.⁶⁷ Zdálo se, že poté nakladatelství od besed zčásti upustilo, neboť ve 3. ročníku měsíčníku se o jejich organizaci neobjevila žádná zmínka, až 4. ročník informuje o březnových besedách v rámci akce *Měsíc knihy*. I přes neúspěchy zamýšlelo Naše vojsko v besedách pokračovat a navrhlo lepší organizaci – pokud by samotný útvar neměl zájem besedu připravit, měli vyvinout iniciativu vedoucí krajského střediska. Besedy se také měly zaměřit jen na ty, kteří opravdu rádi čtou a které tak zvolí politický pracovník (předtím se zúčastňovali všichni z roty), zároveň k besedám o knize by se měli dostavovat jen ti, kteří knihu četli. Jedině takto mohly být besedy užitečné a nejen proto, „aby se ocitly ve výkazu o politické práci“.⁶⁸

Zpětná vazba od čtenářů zprvu vážla, alespoň z pohledu NV. Čtenáři sice na besedách vyjadřovali své požadavky či nesouhlasy, ale málokdo do redakce psal, proto v 1. čísle 2. ročníku apelovala, aby čtenáři své názory zasílali. Např. v čísle 7. ročníku č. 2 předložili návrh edičního plánu na rok 1957 a vybízeli čtenáře k diskuzi a připomínce.⁶⁹ Postupně, jak v měsíčníku NV vznikala čtenářská rubrika, zasílali čtenáři do redakce mnoho dopisů – dotazy, pochvaly i kritiku.

⁶⁵ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, 1(4), s. 15.

⁶⁶ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, 1(9), s. 16.

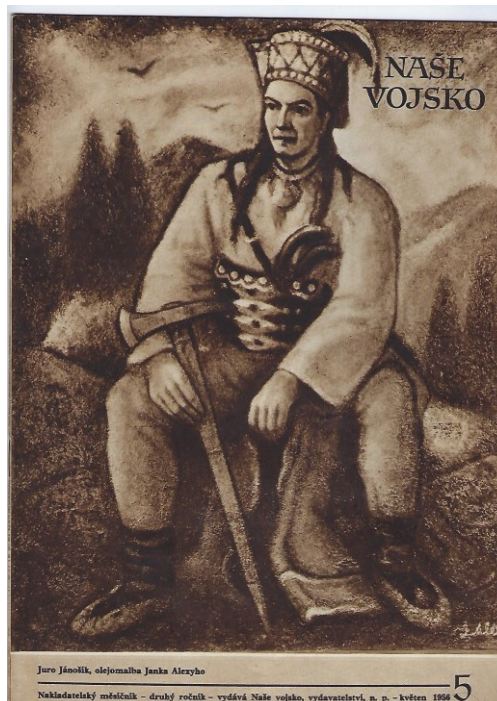
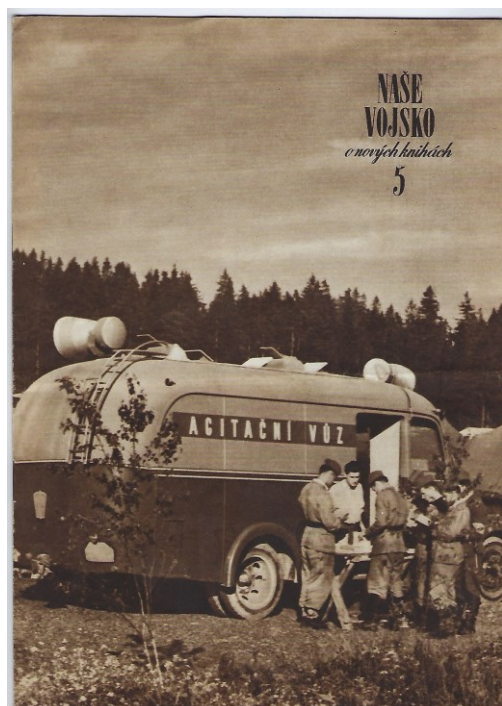
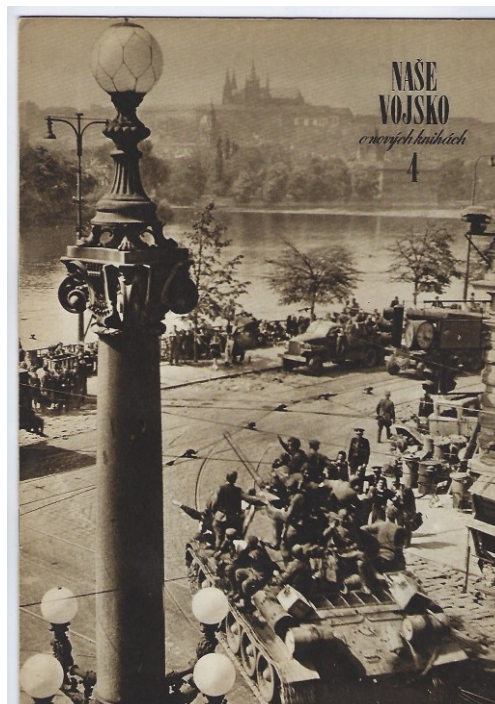
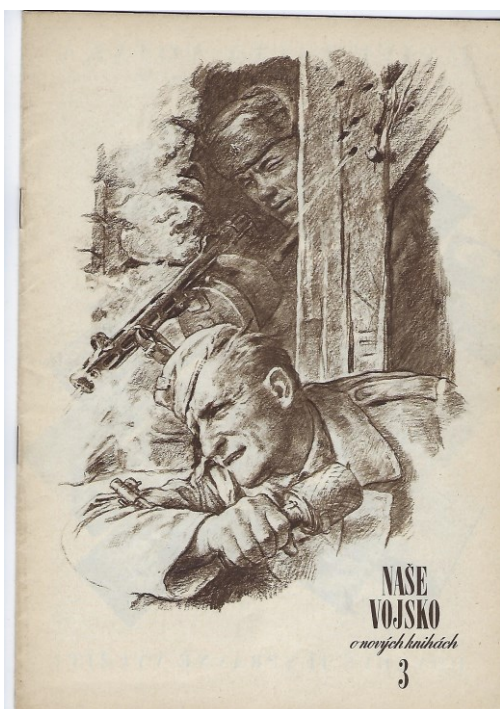
⁶⁷ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, 1(3), s. 3.

⁶⁸ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1958, 4(5), s. 82-83.

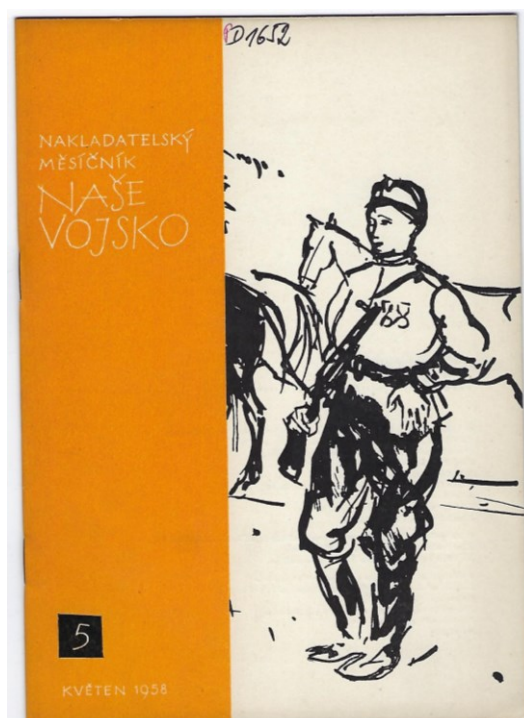
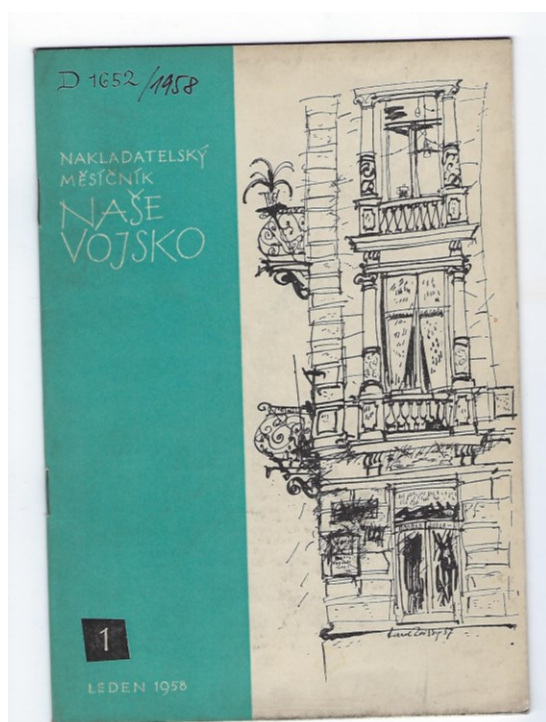
⁶⁹ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, 2(7), s. 108.

Pavína Lenghartová, *Proměny postavení nakladatelského subjektu v letech 1948-1968 na příkladu Našeho vojska*

4.4.2 Edice a vojensko-politické literatury

Od roku 1958 fungovala edice Fakta a svědectví (1958-1997, 131 svazků⁷⁰), v níž vycházely paměti vojáků a účastníků odbojového hnutí za druhé světové války, svědectví o práci složek ministerstva vnitra a metodách diverzní činnosti „imperialistických centrál“ proti Československu a jiným socialistickým zemím.

V edici Dokumenty (1955-1981, 64 svazků) vycházely tituly Českého svazu protifašistických bojovníků, které zvláště mládeži a příslušníkům ČSLA ukazovaly prostřednictvím historických dokumentů aktivní odpor lidu proti fašismu a okupaci a „zrůdnou tvář fašismu a neofašismu“, třídního nepřítele.⁷¹

4.4.3 Edice vojensko-odborné literatury

V rámci vojensko-odborné literatury existovaly velmi úzce zaměřené edice – např. Knižnice radiotechniky (1955-1959), Knižnice dopravní bezpečnosti (1955), Výcviková

⁷⁰ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.

⁷¹ *Kniha ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

knihovny řídicí (1955-1966), Knihovny letectví (1955-1959), Knihovny kynologie (1955-1956) atd.⁷²

Knihovna vojenské teorie a praxe, která vznikla z Velké vojenské knihovny, se zaměřovala především na vojáky z povolání a měla rozvíjet jejich taktické a taktickooperační myšlení, velitelské a štábní praxe, seznamovat s vědeckotechnickým pokrokem v oblasti vojenství, vojenskou psychologií a pedagogikou, kázní, s důrazem na rozvíjení morálních a vojenskoodborných vlastností a vědomostí vojáků.

Z edice Malá vojenská knihovna a Knihovna vojenské techniky se vyvinula Knihovna vojenských příruček, která pro vojáky shromažďovala vědomosti z různých řádů, předpisů a rozkazů a podávala o tom ucelený obraz.

Pro potřeby Svazu pro spolupráci s armádou vycházely tituly v edici Svazarm (Knihovna Svazarmu, 1952-1990), zaměřené na odborný výcvik jednotlivých sekcí Svazarmu – radistika, letectví, motorismus, střelectví atd.; ale edice sloužila také k popularizaci zájmové branné činnosti.⁷³

4.4.4 Edice krásné literatury

V edici Za vlast! od roku 1954 začaly systematicky vycházet knihy o bojových tradicích z druhé světové války a o současné armádě. První zde vyšly 2 knihy povídek o pohraničnících: V hraničních horách od Rudolfa Kalčíka a Divoký západ od Marie Majerové. V roce 1955 zde vyšla vítězná kniha První prapor (J. Mareš); Druhá stráž (Ladislav Ptáček), která obdržela v literární soutěži 3. cenu; román Andaluská romance (Milan Smolík), který získal 4. cenu; a poema Přítel z venkovské posádky (Rudolf Franz), která v básnické větvi získala 2. cenu.⁷⁴

Knihovna vojenských příběhů (1953-1958, 77 svazků) dosahovala největšího čtenářského ohlasu, protože obsahovala kratší, ale zato poutavé a napínavé prózy či vzpomínky z prostředí převážně sovětských (později i maďarských či německých) vojáků a špiónů.⁷⁵ Celý její náklad činil 50 000 výtisků a z hospodářských důvodů byl zaveden malý

---

⁷² PARTHONOVÁ, Milena. *Vznik, vývoj a význam nakladatelství Naše vojsko*. Praha, 1981. Diplomová práce. Katedra vědeckých informací a knihovnictví FF UK.

⁷³ *Knihovna ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

⁷⁴ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, 1(4).

⁷⁵ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.

formát těchto děl, na což si čtenáři stěžovali. Podle redaktora této knihovny, Jaroslava Piskáčka, to zároveň trochu bránilo tomu, aby čtenáři na výtisky nahlíželi jako na knihy.⁷⁶

Soudobá česká tvorba vycházela v edici *Nové knihy* (1958-1968).

Edice *Napětí* (1957-1997) navázala na *Knihovnu napětí* a vycházela v ní detektivní a kriminální literatura, zdůrazňující společenské aspekty kriminální tematiky.

Ve stěžejní edici *Paměti* (1959-1990, 90 svazků) vycházely vzpomínky významných vojevůdců Sovětského svazu a účastníků protifašistického odboje s cílem vzbudit u čtenářů hrdost k minulosti a „vysokým morálním kvalitám“.

Živé knihy (1957-1991, 152 svazků) byla beletristická edice Českého svazu protifašistických bojovníků s tematikou boje proti fašismu a imperialismu se zaměřením na socialistické země.⁷⁷

4.4.5 Edice *Svět* a překračování vojenské tematiky i jiné problémy činnosti NV

Čtenářsky nejúspěšnější edicí byla edice *Svět* (1956-1958, 28 svazků), ve které vycházela díla klasické literatury s bohatým výtvarným doprovodem od světových i našich autorů jako jsou A. Jirásek, J. A. Komenský, J. Erben, K. H. Mácha, bratři Mrštíkové, B. Němcová, W. Shakespeare, E. A. Poe, Lermontov atd. Nakladatelství tímto „vyplnilo mezeru na trhu“, i když při tom často překračovalo rámec vojenské tematiky, což byl koneckonců důvod, proč edice brzy zanikla. Nevojenská nakladatelství argumentovala tím, že způsobuje duplicitní vydávání některých klasických děl a konkuruje tak nakladatelstvím, která se na tuto oblast prioritně zaměřují.⁷⁸ Po této delimitaci vycházela díla s výhradně vojenskou tematikou v tzv. *Ilustrované řadě Knihovny vojáka*, které se ale nepodařilo na edici *Svět* úspěšně navázat.⁷⁹

Část beletrie šla i na veřejný trh, hlavně edice *Svět*. Ale aby byly knihy z této edice přístupné především příslušníkům armády, měli možnost si tituly předem zajistit prostřednictvím objednávky, papírového dokladu vytištěného na straně týdeníku *Obrana*

⁷⁶ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, 2(4).

⁷⁷ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

⁷⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 259.

⁷⁹ *Knihy ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

lidu. Po vyplnění měli objednávku zaslat do ústředí NV. Knihy poté dodalo knižní středisko NV v jejich kraji nebo komisioní prodejna NV u útvaru či složky.⁸⁰

Kde se vzala potřeba vydávat klasickou literaturu? Z největší části šlo o vyhovění vzrůstající čtenářské poptávce – „pokrokoví čtenáři mají rovněž právo znát vrcholná díla světové klasické literatury, která už dávno nevyšla a jejichž nevydáváním ochuzujeme našeho čtenáře a zužujeme jeho literární rozhled“. Určitým argumentem tedy bylo poznání minulosti, bez které nemůžeme porozumět přítomnosti. Při zakládání takové edice se vycházelo z potřeb armády a z faktu, že klasickou literaturu vydává SNKLHU, kde ale vrcholná díla vyjdou za 4-5 let i později. To také vedlo k rozšíření edice na veřejný trh a vyhovění potřebám „civilního“ čtenáře. Takovýto plán klasické edice pro vojenské nakladatelství, které se primárně nezabírá touto literaturou, byl v centrálně řízeném systému vydavatelství výsledkem kompromisu, sladění celostátní literatury tak, aby „čtenář co nejdříve dostal to, po čem nejvíce oprávněně volá“.⁸¹ Naše vojsko tudíž chtělo nejen vyhovět čtenáři, ale vyhovět mu co nejrychleji. Nicméně v čísle 11.-12. za rok 1955 Našeho vojska o nových knihách sám šéfredaktor B. Chrtek upozorňuje, že to není hlavní náplní jejich vydavatelské činnosti a že i vojenský čtenář může uspokojit své potřeby z produkce jiných nakladatelství, hlavně SNKLHU.

V edici Svět se plánovalo nejméně 10 a nejvíce 12 svazků na ročník, z toho 4 svazky literatury české, ostatní cizojazyčné. Z českých svazků to měl být 1 román, 2 výběry z díla určitého autora a tematická antologie. Podobně se řídily i svazky cizojazyčných literatur, přičemž se v jednotlivých ročnících neměli opakovat 2 autoři stejné národnosti.⁸² Mezi jedny z prvních vydaných titulů v edici Svět patřily např. Mistr Kampanus (Z. Winter), Výlety pana Broučka (S. Čech), V zemi krásné, v zemi milované (K. H. Mácha), výbor z divadelních her (W. Shakespeare), Martin Eden a Volání divočiny (J. London) nebo M. Gorkého autobiografická trilogie.

Edici Svět zahájil v roce 1956 román Mistr Kampanus, který se stal příkladným výtiskem, „důkazem vysoké odborné zdatnosti a uvědomělosti technických pracovníků NV“.⁸³ Vyšel v nákladu 45 400 výtisků, což bylo mnohonásobně více než v minulosti, za

---

⁸⁰ *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1956, **15**(26), s. 5. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnlistudovna.army.cz/uuid/uuid:93b9d340-147e-11e2-8d42-000d606f5dc6>

⁸¹ *Naše vojsko o nových knihách*. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(10), s. 10.

⁸² *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1957, **3**(6), s. 97-98.

⁸³ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(5), s. 73.

cenu 26 Kčs, v pozmeněném formátu papíru 70 x 100 s bohatými ilustracemi Adolfa Kašpara.

Vyšly zde také *Canterburské povídky* (G. Chaucer) v nákladu 20 400 výtisků s ilustracemi Karla Svobinského. Toto vydání se pyšnilo nejen kultivovaným překladem, ale především grafickou úpravou a ilustracemi, dokreslujícími děj. Toto vydání bylo dokonce posláno londýnské organizaci grafiků jako nejlepší československé vydání.⁸⁴

Co se týče grafického zpracování titulů, kromě edice *Svět* nedosahovala běžná beletrie takové úrovně. Na obálkách se stereotypně opakovaly obehnané motivy vojáka se zbraní, které postrádaly speciálnost a barevnost a slévaly se v nevýraznou změť barev.⁸⁵

O překračování mezi vojenské tematiky a jiných problémech *Našeho vojska* hovoří dobová recenze z deníku Ministerstva národní obrany *Lidová armáda*. Podle autorů převažovala v nakladatelství ekonomická hlediska, kvůli kterým upřednostňovalo vydávání beletrie na úkor vojenskopolitické a vojensko-odborné literatury. Autoři kritizovali nedostatečnou reakci nakladatelství na současné potřeby a problémy armády a nedostatečné ukotvení vojenskopolitické literatury. Navrhli k vydávání např. studie o socialistickém charakteru armády nebo díla ze sovětského *Vojenizdatu*, se kterým by mělo být NV ve styku, objednávat jeho publikace a vydávat je co nejdříve v češtině. To samé by NV mělo uskutečnit pro vojensko-odbornou literaturu. V této oblasti redakce „ztratila ze zřetele politické aspekty, přecenila odbornictví a neměla na mysli politický dosah těchto studií“ – např. vydávali pro příliš úzký okruh čtenářů (*Astronomové zkoumají vesmír*) či v titulech opakovali předpisy a řády. Taktéž byly tituly zaměřeny hlavně na motorismus a letectví, zatímco jiné úseky armády byly přehlíženy. Recenze rovněž poukazyvala na to, že mnoho beletrie zaměřené na vojenskou či brannou tematiku vyšlo i v jiných, nevojenských nakladatelstvích jako např. v *Melantrichu* či *SNKLHU*, tudíž *Našemu vojsku* tato oblast zcela unikala.⁸⁶

Na druhou stranu v minulosti NV reagovalo na aktuální problémy dostatečně – vyšlo např. *Biologická válka*, *Základy psychologie vojáka*, *Radioaktivní záření a ochrana proti němu* aj. Za 15 let své existence publikovalo poměrně bohatě – téměř každý druhý den vydalo jedno knihu, v roce 1959 dokonce vydalo svou 2000. publikaci v celkovém

⁸⁴ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, 2(8), s. 123.

⁸⁵ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, 2(10), s. 155.

⁸⁶ ŠNOBL, Josef a Jar. GRÉZL. Za mnoho dobrého v člověku vděčíme knize. *Lidová armáda*. Praha: MNO, 1958, 8(12), 801-805. ISSN 0323-1097. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:ae73a15a-0f2b-45bc-bb77-2c250ff158fb>.

nákladu přes 32 milionů výtisků. Pro účely výchovy vojska byly za nejzásadnější považovány tituly s tématem Velké vlastenecké války a boje sovětského lidu proti fašismu – sovětská literatura tvořila jednu třetinu celkové produkce nakladatelství. Nicméně bylo poukazováno na určité mezery Našeho vojska v jeho hlavním poslání, které spočívaly právě v „nedostatečném prohlubování vojenského charakteru jeho činnosti“, např. bylo vhodné, aby vydávalo více titulů o současném životě armády československé i armády jiných socialistických zemí a tím pádem prohlubovalo vzájemné spojenectví.⁸⁷

Ediční politika Našeho vojska se sice zdála neohraničená, ale přesto tento její liberalismus nijak výrazně neporušil zásady stranickosti vydávané literatury, „pouze“ vychýlil nakladatelství z jeho hlavního poslání. Na podzim 1957 hodnotila HPS jeho činnost, na základě čehož došlo k určitým opatřením, která měla nasměrovat nakladatelství na „správnou“ cestu. Vzhledem k časové náročnosti přípravy edičního plánu se tyto změny měly projevit až k roku 1960.⁸⁸ Nicméně k určitému prohlubování vojenské tematiky docházelo i v roce 1956, na edičním plánu se významnou měrou podíleli pracovníci Vojenské akademie Klementa Gottwalda, kteří zpracovali téma zbraní hromadného ničení, náležitě ochrany proti nim atd.⁸⁹ V roce 1959 se obsahově prohloubily edice Marxismus-leninismus o válce a vojenství, Knihnice moderní vojenské techniky, ale také *Za vlast!*, *Napětí a Štít*.⁹⁰ Vojenská tematika sice stále dominovala, ale zdála se být zastíněna úspěšností beletrie.

4.4.6 Mimo sbírky

V Našem vojsku vycházely také publikace mimo běžné ediční řady nebo k nějakým významným státním výročím, jubileím ozbrojených složek a branných organizací. Např. k 10. výročí osvobození Československa byla vydána jubilejní řada knih, která obsáhla tituly jako *Taras Bulba* (N. V. Gogol), *Jiráskovy Vojenské povídky*, již zmíněný vítězný

---

⁸⁷ J. Č. Jubileum vojenského knižního nakladatelství. *Obrana lidu: list Československé armády*. 1959, **18**(188), 5. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:7bcd0f1e-8e0e-436c-a288-00f15f4843c0>.

⁸⁸ *Lidová armáda*. Praha: MNO, 1959, **9**(9), 597-599 s. ISSN 0323-1097. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:377f0f01-8233-11ed-a898-001b63bd97ba>

⁸⁹ *Naše vojsko: nakladatelský měsíčník*. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(1).

⁹⁰ -er-. Nad edičním plánem NAŠEHO VOJSKA. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1959, **18**(10), 4. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:83d6278e-9a0b-420e-9c2b-2875edcb8d0c>

První prapor (J. Mareš), Píseň bojovná (Pilař Z. a Šmíd J., s předmluvou Ladislava Štolla), Směr Praha (předmluva Alexej Čepička), plánovala se také obrazová publikace se 400 vyobrazeními E. Wagnera – Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské (J. Durdík), která pro svou náročnost a nákladnost nakonec vyšla o rok později.⁹¹ Ke 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce vydalo NV např. Československo-sovětské vztahy v letech 1918-1922 (Věra Olivová), román Parchomenko (V. Ivanov) či básně Rudé armádě (D. Bědný).⁹² K 15. výročí Slovenského národního povstání měla především Doležalova a Hrozičková práce – Mezinárodní účast ve Slovenském národním povstání, která v Československu dosud nebyla uceleně zpracována.⁹³

Koncem roku 1952 začal vycházet čtvrtletně sborník Historie a vojenství ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem, který seznamoval vojáky i širokou veřejnost s otázkami vojenské historie a bojových tradic především socialistických zemí. Jednalo se o vrcholnou vojensko-historickou práci v republice, která ovšem silně vyzdvihovala úlohu socialismu a boje proti fašismu.⁹⁴

5 Uvolňování poměrů 1960-1967

5.1 Historicko-kulturní situace

60. léta 20. století bývají označována jako „zlatá léta“ nebo „zlatá šedesátá“, protože česká i slovenská kultura vzkvétala, vyprchalo budovatelské nadšení a režim i jeho represe se zmírnily. Na druhou stranu v těchto letech procházelo Československo oproti kapitalistickým zemím výraznou ekonomickou krizí a zaostávalo. Oporou systému se namísto dělníků stali družstevní rolníci, kteří díky vysokým výkupním cenám mohli často dosáhnout poměrně vysoké životní úrovně.

K politickému, ideologickému uvolnění došlo po roce 1963, kdy byly možné mnohem častější cesty do zahraničí, omezeně i do západních zemí, zároveň byl podporován turistický trh. K určitým uvolněním došlo i v oblasti trestního a občanského

---

⁹¹ *Almanach Našeho vojska 1945-1955: desáté výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou.* Praha: Naše vojsko, 1955, s. 151-153.

⁹² *Československý voják.* Praha: Naše vojsko, 1957, **6**(19), s. [31]. ISSN 0009-0751. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:d5a56d9b-7e51-11e9-9550-005056b73ae5>

⁹³ -ER-. Nad edičním plánem NAŠEHO VOJSKA. *Obrana lidu: list Československé armády.* Praha: Naše vojsko, 1959, **18**(10), s. 4. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:83d6278e-9a0b-420e-9c2b-2875edcb8d0c>

⁹⁴ *Naše vojsko o nových knihách.* Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(8), s. 15.

práva, vznikl zákoník práce, po amnestii došlo v malé míře k rehabilitaci některých vězňů. Kromě stále probíhající kritiky Stalina a stalinismu začala postupně vznikat i opozice vůči KSČ a celkově vůči režimu, tvořená převážně „intelektuály“ – vysokoškolskými učiteli, umělci nebo spisovateli.⁹⁵

Tento liberalismus se projevil i v literárním životě, což potvrdil III. sjezd Svazu československých spisovatelů v květnu 1963. Členové silně kritizovali kult osobnosti, politické procesy a kulturní politiku v 50. letech.⁹⁶ Při Československém svazu spisovatelů vznikla v roce 1966 rehabilitační komise, která se kromě snahy o uměleckou rehabilitaci vězňů zastávala i spisovatelů, kteří sice nebyli uvězněni, ale nemohli publikovat. Komise také odsoudila činnost Ladislava Štolla.⁹⁷ K vyostřování názorů mezi režimem A. Novotného a intelektuální opozicí došlo na IV. sjezdu Československých spisovatelů v červnu 1967. Vystoupili zde spisovatelé a otevřeně kritizovali režim, odmítali zásahy do literatury. Spory se mimo jiné vedly i o kulturní časopisy, které v 60. letech dávaly prostor různým projevům kritizujícím režim. Tyto spory postupně vedly ke tvorbě nového modelu socialistické kultury, který by neomezoval lidskou a tvůrčí svobodu.⁹⁸

5.2 Legalizace cenzury

Při uvolňování politických poměrů začaly cenzurní zásahy do knih postupně ubývat. V roce 1963 navrhl náčelník HSTD přestat kontrolovat poezii (v knihách), bibliografické katalogy, umělecké výstavy nebo odborné časopisy Československé akademie věd, kdežto zásahů do svazového tisku přibývalo.⁹⁹

Činnost HSTD nebyla podchycena žádným zákonem, pouze ustanovením. Přijetím tiskového zákona v roce 1966 s platností k 1. lednu 1967 se předběžná cenzura legalizovala. Hlavní správu tiskového dohledu nahradila Ústřední publikační správa, která

---

⁹⁵ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Vydání druhé. V Praze: Vyšehrad, 2022, 415 s. ISBN 978-80-7601-638-5.

⁹⁶ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9, s. 25

⁹⁷ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu*. Vydání druhé. V Praze: Vyšehrad, 2022, 415 s. ISBN 978-80-7601-638-5, s. 185.

⁹⁸ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9.

⁹⁹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, **1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1142.

zajišťovala, aby „v hromadných informačních prostředcích nebyly uveřejněny informace, které obsahují skutečnosti tvořící předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, pozastaví ÚPS její uveřejnění, popř. rozšiřování.“¹⁰⁰ Mnohé se tímto zákonem neměnilo – pouze zásahy v rámci obecného zájmu měly být řešeny vyjednáváním mezi redakcí a ÚPS a oprávnění vydávat periodický tisk vznikalo registrací, nebylo nutné o něj žádat.

5.3 Knižní trh a distribuce

Narůstající nesoulad mezi poptávkou a nabídkou vedoucí ke hromadění knih vyústil roku 1960, kdy vzniklo Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu. Kromě kontroly výše nákladů a pohybu na knižním trhu koordinovalo také činnost nakladatelství. Sdružení ale zaniklo již v roce 1962 a vystřídalo ho nově zřízené Československé ústředí knižní kultury (ČsÚKK) v čele s Josefem Grohmanem. Ze zrušeného Sdružení vznikl n. p. Knižní velkoobchod, který s krajskými podniky n. p. Kniha tvořil velkoobchodní i maloobchodní distribuční síť, fungující až do 90. let.¹⁰¹

ČsÚKK požadovalo posílení ekonomické samostatnosti nakladatelství a podílu na ekonomickém zisku, čímž došlo hlavně u beletrie ke zhroucení systému gescí. Během 60. let se knižní trh a ekonomika výrazně provázaly. K součinnosti došlo i v rámci velkoobchodní a maloobchodní sítě, která zjišťovala poptávku po daných titulech a následně tak navrhla výši nákladu, nicméně nebylo to závazné. S vrcholícími nátlaky na zrušení cenzury koncem 60. let vznikala nová nakladatelství, usilující o větší propojení se čtenářskou poptávkou. Nicméně zůstávaly snahy popřít náběhy na tržní ekonomiku – namísto slova trh se používalo „zbožně-peněžní vztahy“ a namísto obratu „systém zainteresovanosti“; tvrdilo se také, že tímto určitě nedošlo k oslabení kulturně-politického účinku vydávaných knih.¹⁰²

Zejména v 60. letech nastávaly komplikace s výrobou knih. Tiskárny se také začaly orientovat na prodej, volily proto výhodné zakázky, nenáročné vysokonákladové publikace

---

¹⁰⁰ Zákon č. 81/1966, o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1966, částka 36, s. 433-437.

¹⁰¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9, s. 56.

¹⁰² ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 499 s. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6, s. 355-357.

tištěné na rotačkách a upřednostňovaly vývoz do zahraničí. Výroba malonákladových publikací se tedy mohla prodloužit až na 4-5 let. Papírny, spadající pod ministerstvo chemického průmyslu, nabízely papír podle svých přebytků a neodpovídaly požadavkům nakladatelství, mnohé knihy nebyly kvalitně polygraficky zpracovány.¹⁰³ Výše ročních přídělů papíru rovněž úplně neodpovídala požadavkům nakladatelů, minimálně tuto frustraci projeví čtenáři Našeho vojska, neboť ve 3. čísle nakladatelského zpravodaje *Za novou četbou* je problému s papírem věnován úvodník. Ten reaguje na titul *Dukla mezi mrakodrapy* (Ota Pavel), který vyšel v nákladu 25 000 výtisků a byl velmi rychle rozebrán; nicméně čtenáři vyjádřili frustraci i z jiných, nejen beletristických titulů podobně nízkého nákladu. Dá se tedy říci, že Naše vojsko vydávalo mnoho úspěšných titulů, ale nedošlo k naprostému uspokojení čtenářského zájmu hlavně z technických důvodů – výše nákladu. A vzhledem k tomu, že v rámci své činnosti zajišťovalo vydávání knih i pro Svazarm a Svaz protifašistických bojovníků, bylo náročnější uspokojovat poptávky po tolika knihách. Výše nákladu se pohybovala od 2 000 výtisků (převážně odborná literatura) až po 130 000 (knihy z edice *Máj*).¹⁰⁴

Po celá šedesátá léta spočívaly hlavní nedostatky a problémy vojenského tisku právě v zaostalém polygrafickém průmyslu. Tiskárna Naše vojsko nebyla schopná zajistit tiskové potřeby armády v rozsahu, kvalitě ani v požadovaných lhůtách. Týkalo se to jak požadavků Hlavní politické správy, různých útvarů a ústavů MNO, tak i nakladatelství NV. Od roku 1969 započala výstavba nového polygrafického závodu, která měla být dokončena až v roce 1971.¹⁰⁵ Je možné, že právě z těchto technických důvodů vyšla v roce 1969 pouze 2 čísla nakladatelského zpravodaje *Našeho vojska*. 1. číslo ročníku 1970 vytiskly Východočeské tiskárny n.p., provoz N. Bydžov, další čísla i ročníky poté Stráž n.p. Plzeň. Problémy s tiskem byly reflektovány v mnoha článcích zpravodaje, nesoucí se i v omluvném duchu, pokud došlo k odložení vydání.

Co se týče vojenského knižního obchodu, lze říci, že po delimitaci nakladatelské činnosti a knižního obchodu se od ledna 1962 odklonil od civilních čtenářů. Některá knižní střediska byla zrušena nebo přemístěna z frekventovaných provozoven jinam, pultový

¹⁰³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9, s. 57.

¹⁰⁴ *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1964, **1964**(3).

¹⁰⁵ STAROSTA, L. Trápení s tiskem. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1969, **28**(8), s. 8. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnlistudovna.army.cz/uuid/uuid:087b7749-21f7-11eb-b34b-001b63bd97ba>

prodej byl určen pouze pro příslušníky ozbrojených sil a branných organizací. Prodejní knižní střediska změnila charakter spíše na interní náborová centra – knižní kluby. Zásadní změnou prošla vojenská distribuce v lednu 1963 – sloučily se podniky NV – nakladatelství a NV – distribuce v jeden podnik Naše vojsko – nakladatelství a distribuce knih, n. p. Jeho přímo nadřízeným orgánem se stala HPS ČSLA. K této změně došlo i na základě vznikajících knižních klubů, které zpětně ovlivňovaly i ediční činnost. I v rámci vojenského knižního obchodu lze tedy pozorovat určité provázání poptávky a nabídky. Role pracovníků knižních klubů spočívala ve vzájemné spolupráci s dalšími pracovníky kulturní, politické a ideové přípravy a následnému „přenášení“ studijních a čtenářských potřeb zpět do redakce Našeho vojska a tím pádem mohli čtenáři do určité míry ovlivňovat její práci.¹⁰⁶

Vojenská distribuce a propagace literatury se ale potýkala s některými problémy, hlavně s určitým nezájmem o politickou angažovanost. To bylo vyčítáno mnoha pracovníkům útvarových prodejen, kteří podle vedení NV distribuce nedostatečně podporovali výchovně politický význam knihy, tedy nepropagovali a nediskutovali s vojáky o knižních novinkách apod., někteří dokonce „pouze bombardovali knižní střediska NV žádostmi o nedostatečnou beletrii“¹⁰⁷. To vedlo k tomu, že pozice pracovníka prodejen byla vnímána jako komerční záležitost. Dalším problémem byl již zmíněný nedostatek především beletristických titulů. Literatura byla knižním klubům NV rozdělována podle tzv. obrátového klíče, podle podobného rozdělovníku přidělovaly knižní kluby knihy útvarovým knižním prodejnám. Toto rozdělování do krajů se snažilo být spravedlivé, ale určitým výjimkám byly dodávky navýšeny podle největšího počtu pohraničních jednotek.¹⁰⁸

5.4 Nakladatelství a kontrola námětů

ČsÚKK kontrolovalo náměty připravovaných knih – v této fázi ještě před uzavřením smlouvy s autorem mohl stát opravdu ovlivňovat nakladatelskou činnost a prosazovat své cíle. V ČsÚKK byly zřízeny odborné námětové skupiny pro různé typy knih (beletrii, historii, dětskou, sportovní nebo technickou literaturu atd.), hodnotící kvalitu a „společenskou potřebnost“ připravovaných titulů, jejichž anotace jim s dvouletým

¹⁰⁶ *Kniha ve službách obrany socialismu*. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

¹⁰⁷ O práci s knihou u útvarů. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, 1961(3), s. 8.

¹⁰⁸ *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1964, 1964(6), s. 11.

předstihem předkládala jednotlivá nakladatelství. Přednost zde získávala odbornější literatura na úkor beletrie, podobně jako za třetí republiky. Také zde vznikaly analytické studie pro jednotlivé typy literatury, podle kterých se rozhodovalo o vydávání konkrétního titulu. Společně s následnou kontrolou ÚPS docházelo ke dvojí ideové kontrole titulů, což opět prodlužovalo jejich vydávání.

Snahu o odborné řízení produkce lze ukázat na vydávání detektivní literatury, jejíž počet v 60. letech narůstal hlavně z ekonomických důvodů. Pro jejich hodnocení ustanovilo ČsÚKK speciální komisi ze zástupců nakladatelství, spisovatelů, literární vědy, překladatele detektivek a reprezentanta ČsÚKK, která vypracovala expertizu. V ní např. poukázala na nedostatečnou kritickou reflexi tohoto žánru a upozornila na to, aby nakladatelé nepodléhali zvýšenému zájmu a tlaku čtenářů. V roce 1967 chtělo Naše vojsko podruhé vydat detektivní román *Arrivederci, Roma!* (Theodor Wilden), který posoudila námětová skupina a požádala o speciální lektorát dva členy – Jiřího Opelíka a Miloše Pohorského, kteří se v posudcích vyjádřili negativně. Skupina tedy vydání nedoporučila a kniha v NV nakonec skutečně nevyšla.¹⁰⁹

Nakladatelství se po roce 1965 snažila překonávat stanovené ideologické meze. Krajská nakladatelství postupně překračovala své regionální vymezení a poté nahrazovala své názvy novými. Takto se zachovala také některá státní nakladatelství – např. Státní nakladatelství krásné literatury a umění se přejmenovalo na Odeon nebo nakladatelství dětské literatury na Albatros.¹¹⁰ Nakladatelství Naše vojsko svůj název zachovalo do dneška.

5.5 ČSLA a činnost Našeho vojska

Celkově v 60. letech slábla vedoucí úloha KSČ v armádě, stále se opakující slogany, zdůrazňující politickou a ideologickou připravenost vojáků, vedly u mnoha z nich spíše k negativním náladám, protože ty skutečné problémy armády se neřešily. Docházelo tak k nekázní vojáků a častým odchodům vojáků z povolání, protože podle nich byla bojová připravenost ČSLA nadhodnocována. Jejich morálka rovněž poklesla, dvě třetiny vojáků nepovažovaly USA za nepřítel, někteří k nim dokonce vzhlíželi jako ke vzoru

---

¹⁰⁹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, 1938-2014, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1146-1148.

¹¹⁰ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 11.

demokracie. A vzhledem k postupnému uvolňování poměrů byla armáda vnímána jako nepřiliš potřebná, i toto v podstatě vedlo ke ztrátě reputace armády a ochlazování vztahů armády k lidu.

Vojenský tisk se pozměnil v roce 1963, deník Obrana lidu byl nově týdeník a došlo ke zrušení některých časopisů. Se zákonem č. 81/1966 o periodickém tisku převzaly hlavní úlohu periodika Hlavní správa ČSLA – Obrana lidu, Lidová armáda (od r. 1967 A-revue), Zápisník a Československý voják. Jako odborné časopisy vycházely Vojenská mysl, Bojová příprava, Vojenská technika, PVO a letectvo a Týl a zásobování. Tyto časopisy se staly úspěšné i mezi civilní mládeží. Na Slovensku ale v této oblasti přetrvávaly problémy, že „armáda je československá, ale její časopisy jsou pouze české“, proto se HPS snažila publikovat více slovenských článků.¹¹¹

Nakladatelství Naše vojsko pokračovalo ve vydávání neperiodického tisku. Ku příležitosti 20. výročí osvobození Československa obdrželo Naše vojsko nakladatelství a distribuce knih n.p. od prezidenta ČSSR vyznamenání za zásluhy o výstavbu.¹¹²

Ředitelem NV se stal v roce 1966 šéfredaktor Zdeněk Kašpar, funkci šéfredaktora po něm převzal Zbyněk Kožnar. Součástí NV byla v 60. letech i slovenská redakce s redaktorem Pavolem Kameníkem, starající se o překlady do slovenštiny a distribuci knih na Slovensku.¹¹³

Následující tabulky znázorňují počet titulů Našeho vojska v porovnání s celkovou českou produkcí za 60. léta:

Rok	Počet titulů
1960	175
1961	174
1962	170
1963	192
1964	190
1965	163

¹¹¹ BÍLEK, Jiří. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, 257 s. Historie československé armády. ISBN 978-80-7278-472-1.

¹¹² *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1965, **1965**(4), s. 1.

¹¹³ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 255-257.

1966	163
1967	136

Počet titulů NV v letech 1960-1967

Rok	Počet titulů
1960	4 971
1961	5 533
1962	4 846
1963	4 954
1964	4 726
1965	4 322
1966	4 288
1967	3 952

Přehled celkové české produkce 1960-1967

5.5.1 Komunikace se čtenáři a propagace

Nakladatelský zpravodaj *Za novou četbou* se pozměnil v roce 1961 – jeho povaha se v podstatě vrátila k původním měsíčníkům, stále ale vycházel čtvrtletně v rozsahu 8 stran a nově také dostal podnázev „knižní zpravodaj vojenského čtenáře“. Od července 1961 došlo ke změně frekvence vydávání – na každé 2 měsíce. Postupně se zde objevovaly různé tajenky a křížovky.

V tomto nakladatelském zpravodaji se věnoval velký prostor různým poznámkám a komentářům k práci s knihou v armádě, podobné články lze najít skoro v každém čísle. Autoři v nich vždy apelovali nejen na pracovníky knižních prodejen, ale zároveň zdůrazňovali důležitost pozitivního a aktivního postoje k četbě (a s ní spojené výchově) i ze strany velitelů, politických pracovníků a odborných náčelníků; a zdůrazňovali hlavně jejich společnou spolupráci na propagačních kampaních.

Zpravodaj *Za novou četbou* prošel další změnou od ročníku 1964, hlavním důvodem bylo, aby i tento propagační materiál odpovídal vzrůstající úrovni a kvalitě v oblasti knižní kultury. S poupraveným podnázevem „zpravodaj vojenského čtenáře“ a v rozsahu 12 stran jej vydávalo opět Naše vojsko, nakladatelství a distribuce knih, n.p., tisklo Naše vojsko n.p. závod 03 Praha, řídila redakční rada a jako redaktor byl uveden Václav Vepřek s úpravou Oty Karlase. Zpravodaj měl 20 cm na šířku a 19 cm na výšku, za pozornost stojí nový vzhled obálek, byly ilustrované, ale většího formátu – kolem 34 cm na

šířku, přičemž na zadní straně byl přiložený objednávací lístek knih, který bylo nutné odstránit. Zpravodaje opět obsahovaly různé aktuality z oblasti kultury a medailonky autorů, vrátila se rubrika s dopisy čtenářů. Zpravodaj zde také poprvé uvedl, kde jej šlo obdržet – v útvarových knižních prodejnách, útvarových knihovnách, knižních klubech a střediscích NV, ale bylo možné zažádat redakci o jeho zasílání poštou. Celkově se tyto nové zpravodaje dočkaly výrazného čtenářského zájmu, což lze usoudit z úvodníků a otištěných reakcí na dopisy čtenářů.

Zpravodaj se ještě poupravil s číslem 3.-4. za rok 1967 – jako nový podnázev bylo uvedeno „zpravodaj nakladatelství Naše vojsko“ a na obálkách byly otištěny spíše autentické fotografie, ne ilustrace jako tomu bylo u předešlých čísel.

Během 60. let vznikaly různé čtenářské kluby, kde by vojáci měli příležitost si v klidu prohlédnout vystavované knihy a kde by se mohly pořádat i besedy. V Českých Budějovicích byl ke 44. výročí Velké říjnové socialistické revoluce otevřen první vojenský knižní klub Našeho vojska za účasti významných vojenských funkcionářů, včetně armádního generála Ludvíka Svobody. S ním proběhla dopoledne v den otevření beseda k jeho knize *Z Buzuluku do Prahy*, odpoledne byl zahájen oficiální provoz klubu v prostorách budovy posádkové správy na Lidické třídě.¹¹⁴ V následujících letech se v tomto klubu konalo mnoho besed, v rámci besedy o sovětském vojenském obchodu navštívili klub pracovníci Vojenizdatu. Další kluby NV vznikly např. i v Praze, Karlových Varech, Hradci Králové, Pardubicích, Brně, Olomouci, ale také v Bratislavě nebo Košicích.

Že byly knihy vydávané NV opravdu využívány v útvarech, dokládá např. článek otištěný ve zpravodaji v č. 3 za rok 1961 – autor poukazuje na četné a úspěšné čtenářské besedy či konference pořádané u pohraniční strážě, kde se knihy setkávaly s úspěchem, a dále nabádal redakci NV, aby se organizace besed ujmula právě u pohraniční strážě.¹¹⁵ Co se jinak týče literárních besed, během druhé poloviny 60. let Naše vojsko omezilo svoji

---

¹¹⁴ První vojenský knižní klub v republice. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(1), s. 1.

¹¹⁵ HUŤKA, F. O čtenářských besedách pohraničnicků. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, **1961**(3), s. 7.

angažovanost v jejich organizování. Až na výjimky odkazovalo útvary na jednání s konkrétními spisovateli, které chtěl útvar pozvat na besedu.¹¹⁶

Propagace knih NV se na počátku 60. let přesunula také do rozhlasu – armádní redakce Československého rozhlasu vysílala pořad 5 minut pro vojáky o nových knihách Našeho vojska a to každou středu v 6 hodin a 45 minut ráno.¹¹⁷ Později se čas přesunul na 17 hodin 30 minut. Další novou formou propagace se staly putovní panelové výstavy především vojensko-odborné literatury, které byly výtvarně přitažlivé a postupně byly umístěny u mnoha útvarů nebo při besedách v Ústředním domě armády v Praze.¹¹⁸

Pozitivní zkušenost s propagací měla krajská vojenská správa v Banské Bystrici, kde při každém srazu branců pořádaly okresní vojenské správy povinné výstavy knih a umožnily brancům jejich prohlídku – co je nejdůležitější, to vše se konalo pod dohledem a metodickým řízením KVS. Při prodeji byly knihy např. opatřeny upomínkovým razítkem „v upomínku na odvody – 1961“ a co se osvědčilo, zakoupit knihu jako upomínkový dar pro funkcionáře MNV, který je doprovázel k odvodům.¹¹⁹

Dobré výsledky měla odbytová náborová akce „Doplňková knihovnička záložního důstojníka a praporčíka“, především ta, konající se na přelomu let 1961 a 1962, v jejímž rámci byly objednány knihy v celkové hodnotě 514 107 Kčs. Největší podíl na této výši měla krajská vojenská správa v Ostravě se 145 599,30 Kčs, až za ní KVS Praha (105 502,60 Kčs) a MVS Praha (47 866,40 Kčs).¹²⁰ Tento vysoký obrat byl důkazem zájmu záložníků o odbornou vojenskou literaturu (nabízeno bylo jen 6 beletristických titulů NV) a rovněž dokladem toho, že NV správně tvořilo ediční plány.

HPS ČSLA ve spolupráci s NV vyhlásila literární soutěž ke 20. výročí osvobození a současně ke 20. výročí založení nakladatelství, kam bylo zasláno celkem 129 prací. Z toho měly knižně vyjít např. Plná bedna šampaňského (O. Pavel) nebo novela Čest a

---

¹¹⁶ Proč méně besedujeme. *Voják a kultura: osvětový dvouměsíčník*. Praha: Vydavatelství čas. MNO, 1966, **1966**(12), s. 10-11. Dostupné také z: <https://digitalnistedovna.army.cz/uuid/uuid:efaae2c2-3a21-43bb-9ab5-f4bd7b467e09>

¹¹⁷ Natáčíme 5 minut pro vojáky. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(3), s. 4.

¹¹⁸ *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(4), s. 7.

¹¹⁹ Dobrý příklad. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, **1961**(4), s. 8.

¹²⁰ Dobré perspektivy práce s knihou mezi záložníky. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(5), s. 6-7.

sláva (K. Michal), práce psaná bohatým jazykem, přirovnávaným k Vančurovu jazyku. Ačkoli se během 60. let výrazně rozvíjela literatura faktu, v soutěži se příliš neuchytila, zasláné práce z politické větve byly spíše odborného charakteru (diplomové, disertační).¹²¹

Co se celkově týče vydávání literatury, Naše vojsko se opravdu snažilo vycházet vstříc čtenářům, vybízeli je k připomínkám i při tvorbě edičních plánů. V nakladatelském zpravodaji se lze setkat s mnoha čtenářskými dopisy, které buď chválí jednotlivé tituly nebo celkovou činnost NV, anebo kritizují nízké náklady různých titulů, ať už se jedná o odbornou či krásnou literaturu. Často popisují, jak rychle po vydání byly tituly rozebrány a ptají se, zda popřípadě kdy vyjdou znovu.

Ediční programy NV nebyly výsledkem vydavatelských směrnic, ale odrazem 20. století, poznamenaného dvěma světovými válkami, jejichž reflexe byly bezpochyby dominantním tématem tehdejší literatury. Nicméně čtenáři (vojáci) si Našemu vojsku nějakým způsobem stěžovali na stále se objevující téma války ve vydávané literatuře, o čemž svědčí úvodník z č. 2 za rok 1964 zpravodaje NV.¹²² Především mezi vojáky byl rozšířen názor, že ministerstvo národní obrany se k nevojenské literatuře staví negativně a že voják musí číst pouze vojenskou literaturu. To Naše vojsko v úvodníku popíralo a čtenáře vybízelo číst rovněž jinou literaturu, koneckonců ve zpravodajích často psalo o novinkách z jiných nakladatelství. A „protože nějaký pořádek ve vydávání knih musí a všichni nemohou vydávat všechno“, jak je ve článku napsáno, je tedy naprosto logické spojení branné a válečné tematiky s vojenským nakladatelstvím.

Hlavně během roku 1967 si čtenáři stěžovali na některé nedostatky knih, které zapříčinila tiskárna (obecně tedy špatný stav polygrafického průmyslu), jednalo se např. o zkroucené vazby, přeházené archy, chybějící nebo duplikované stránky. I to bylo mnohdy důvodem odsunutí vydání některých titulů.

5.5.2 Edice vojensko-odborné a vojensko-politické literatury

Během 60. let vydávalo NV mnoho odborné vojenské literatury, lze tedy pozorovat snahu i úspěch o prohlubování odborné vojenské tematiky a snahu zaměřit se na soudobé problémy vojenství a vojenské praxe. Lze zmínit např. nově vzniklou knihovnu vojensko-politických aktualit, edici Knihovna důstojníka vzniklou v roce 1966, jejíž tituly nebyly

---

¹²¹ Rozhovor se šéfredaktorem pplk. Z. Kožnarem. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1966, **1966**(2), s. 8.

¹²² VORÁČEK, František. Příliš mnoho o válce?. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1964, **1964**(2), s. 1-2.

v běžném prodeji a vojáci je museli objednávat. V reakci na vývoj kybernetiky a elektroniky vydalo NV dílo Elektronické počítače (F. V. Majorov) rozšířené o několik kapitol V. A. Pliska, které se věnovaly vojenskému využití počítačů. Vyšlo mnoho různorodých příruček a mezi jednu z nejúspěšnějších knih roku 1961 uvedlo NV právě Příručku poddůstojníka. Velký zájem projeví čtenáři také o knihu s velmi přitažlivou grafickou úpravou Reaktivní letouny v ceně 41,50 Kčs. Osvědčily se i různé učebnice pro řidiče.¹²³

Jednou z nejvýznamnějších publikací s mezinárodním úspěchem se stal Československý vojenský atlas, 3000. publikace NV a zároveň jubilejní publikace vydaná k 20. výročí osvobození Československa. Jednalo se o rozsáhlé kartografické dílo v nákladu 15 000 výtisků.¹²⁴ Výstava k tomuto atlasu byla instalována v Městské lidové knihovně v Praze, kde ji zhlédlo přes 50 000 návštěvníků, později se přesunula do pražského Ústředního domu armády.¹²⁵

Od roku 1964 krátce fungovala populárně odborná knižnice pro vojáky – 2x365, která měla být vytvořena tak, „aby ji vojáci četli“. Určená byla především vojákům základní služby a brancům a obsahovala reportáže, črty či povídky z vojenského života. Účel edice spočíval v poskytnutí napínavé a poutavé četby, která zároveň odrážela dobové problémy armády jako nekázeň řidičů, mimořádné události, špatný výkon strážní služby, falešné kamarádství a oproti tomu stavěla příběhy vzorných vojáků.¹²⁶

Účelem nové edice Mars (1967-1990) byla popularizace brannosti a ČSLA mezi vojáky i širokou veřejností, seznamovat s technikou, historií i soudobými vynálezy ve vojenství.¹²⁷

---

¹²³ Nad novými odbornými knihami NV. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1966, 25(10), s. 8. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:1dc2e70a-1081-11eb-b01d-001b63bd97ba>

¹²⁴ *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1965, 1965(1), s. 1

¹²⁵ Z výstavy Československého vojenského atlasu. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1965, 1965(3), s. 21.

¹²⁶ *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1964, 1964(1), s. [13].

¹²⁷ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.

5.5.3 Edice krásné literatury

Edice Knihovna vojáka se v 60. letech setkala s velkým úspěchem. V roce 1963 se rozčlenila na základní, malou a ilustrovanou řadu, přičemž malá řada byla číslována samostatně i v rámci základní řady a ilustrovaná řada se od základní lišila pouze ilustracemi, číslování odpovídalo základní řadě.¹²⁸ Úspěch jí zajistilo primárně vydávání knih západních autorů jako byly např. *Most přes řeku Kwai* (P. Boulle) nebo *Hlava XXII* (J. Heller), která byla vnímána jako nejlepší a nejostřejší kritická satira na americký militarismus a vyšla už v roce 1964. Knihovna vojáka změnila rokem 1968 svůj název na *Obzor*, jelikož to byla jedna z příčin, proč ji vojáci považovali za edici odborné literatury. Edice se naopak u civilního obyvatelstva prosadila více, odběratelem se mohl stát kdokoli.¹²⁹

Společně s Mladou frontou a slovenskou Smenou a od roku 1965 i se Světem sovětů vznikla klubová edice *Máj*, určená pro mladé čtenáře a navazující na systém Fučíkova odkazu – kromě knih v rámci FO obsáhla základní světovou i současnou literaturu. Stala se velmi úspěšnou. Mělo vycházet 18 knih ročně ve formátu 12x20 cm a s ilustracemi. Knihy z této edice vycházely ve větších nákladech – např. *Smrt si říká Engelchen* (L. Mňačko) měla vyjít v nákladu 86 000 výtisků, *Živí a mrtví* (K. M. Simonov) v nákladu 70 000, tituly *Hemingwaye*, *Stendhala* a *Kalčíka* měly vyjít v nákladu přes 100 000 výtisků.¹³⁰ Podmínky členství byly náročnější, čtenář se musel přihlásit k odběru 8 knih (později 6), nicméně to nezabránilo, aby byla knižnice velmi úspěšná mezi mladými lidmi (do 30 let, nejpočetnější byla mládež do 20 let věku), přičemž k roku 1963 se k odběru přihlásilo přes 140 000 odběratelů, z toho 20 000 vojáků.¹³¹ Počet členů se neustále zvyšoval (později až přes 235 000 členů) a tím docházelo i ke zvyšování nákladů určitých knih. *Hodina mrtvých očí* (H. Thürk) vyšla v roce 1966 v nákladu 195 000 výtisků

---

¹²⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7, s. 260.

¹²⁹ O plánech nakladatelství NV hovoří Václav Kliment. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1968, **1968**(1), s. 1-2.

¹³⁰ *Máj*. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(3), s. 6.

¹³¹ *Máj do třetího ročníku. Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1963, **22**(41), s. 7. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:8e86d095-102b-11eb-8e16-001b63bd97ba>

a kniha Most přes řeku Kwai (P. Boulle) měla vyjít dokonce v 215 000 výtiscích¹³², ale v knize je uvedeno 209 000 výtisků. I to nicméně pokořilo rekord jak nakladatelství, tak celé knižnice Máj. Čtenáři si rovněž stěžovali, že se nevydávají díla západních autorů, nicméně Naše vojsko mělo v plánu pro členy vydat dílo Saint-Exupéryho v nákladu 150 000 výtisků, ale Francouzi trvali na příliš velké výši honoráře, proto nakonec došlo k odsunutí vydání.

Edice Světový válečný román (1966–1989, 68 svazků) odstranila jisté rozpaky způsobené edicí Svět. Snažila se vytvořit průřez světovou válečnou prózou, ukázat obraz člověka ve válce, včetně citového přístupu k válce. Charakteristickým byl větší formát, bohaté ilustrace a grafická úprava. Vyšlo v ní např. Vojna a mír (L. N. Tolstoj), Živí a mrtví (Simonov), Hlava XXII (J. Heller), Na západní frontě klid i Cesta zpátky (E.M. Remarque), Pole orná a válečná (V. Vančura) nebo Válečný pilot (A. de Saint-Exupéry).

Naše vojsko vydalo v září 1966 první svazek magazínu Periskop, celkem se jednalo o 4 svazky v letech 1966-1967. Byly v něm obsaženy různé detektivní příběhy v rozsahu až 50 stran, povídky humoristické, reportáže a články z oblasti vědy i umění, různé technické zajímavosti. Některé výňatky byly otištěny do zpravodaje Za novou četbou. Periskop si mohl čtenář objednat v útvarových knižních prodejnách, knižních klubech NV nebo na adrese NV.

Navzdory politickému uvolňování nedošlo během 60. let v beletristické činnosti Našeho vojska k překročení vojenské tematiky jako v případě edice Svět.

6 Pražské jaro a počátky normalizace

6.1 Zánik a opětovná obnova cenzury, nakladatelství

Od počátku roku 1968 započal pokus o reformu systému. V dubnu ÚV KSČ schválil akční program, který obsáhl mnoho demokratických změn, včetně rehabilitačních procesů. Zároveň se začal cenzurní systém hroutit, u mnoha funkcionářů ÚV KSČ vznikaly pochyby o tom, zda má předběžná cenzura vůbec existovat. 4. března 1968 bylo přijato usnesení, jímž se zrušila předběžná cenzura knih a periodik. Již zmíněný akční program KSČ také zdůrazňoval, že cenzura vědy a umění je nepřípustná. Také s rostoucím politickým vlivem veřejného mínění se cenzura stala neobhájitelnou. 13. června došlo ke zrušení cenzurního úřadu a 26. června k přijetí zákona č. 84/1968 Sb., který označoval

---

¹³² Hodina mrtvých očí aneb pět let knihovny československé mládeže Máj. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1966, 1966(3), s. 5-6.

cenзуru za nepřijatelnou a odpovědnost za ochranu státního tajemství svěřoval šéfredaktorům.¹³³

V červnu 1968 vznikl Svaz českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků v čele s Janem Řezáčem (šéfredaktor Odeonu) a tajemníkem Janem Pilařem. Svaz přenechal ediční plány jednotlivým nakladatelstvím, upustilo se i od jejich opakovaného schvalování. Po zrušení ČsÚKK 13. června 1968 převzal Svaz i přiděly papíru a řešil polygrafické kapacity. Jinak nedošlo v nakladatelské síti ke změnám, systém gescí se nadále hroutil i z komerčních důvodů.¹³⁴

Vyvrcholením demokratizačních procesů v Československu byla invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968, která probíhající revoluci násilně potlačila a kterou československá společnost vnímala s odporem. Po okupaci byla opětovná restaurace cenzurního systému postupná a v průběhu 2 let dokončena. Koncem srpna vznikl nový cenzurní orgán Úřad pro tisk a informace (ÚTI), prostřednictvím kterého měl stát obnovit kontrolu nad médii. Proběhly personální čistky a rušila se nejen kulturní periodika. Pod Svazem českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků vznikla ediční komise, čímž se obnovilo schvalování edičních plánů, a když svaz podpořil novou kulturní politiku KSČ, v podstatě se navrátil centrálně plánovaný model nakladatelské činnosti. V dubnu roku 1970 Svaz zanikl a nahradil jej Odbor knižní kultury ministerstva kultury ČSR – schvaloval ediční plány a přiděloval papír. Okolo 700 „nevyhovujících“ titulů ještě stihlo v těchto letech vyjít, byly vyrobeny, ale zakázána jejich distribuce. Knihy měly být zničeny, poslány do stoupy, některé byly „zachráněny“ buď jako povinný výtisk zaslaný Národní knihovně nebo podle svědectví si je autoři ve sběrných surovinách odkládali. Celkově došlo k potlačování populární literatury, detektivní žánr rovněž výrazně poklesl.¹³⁵

Samotná okupace nebyla v nakladatelském zpravodaji NV nijak reflektována. Jediná zmínka se týkala nově založeného Kruhu čtenářů NV – v souvislosti se srpnem

---

¹³³ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, **1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s.1155-1156.

¹³⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9, s. 59.

¹³⁵ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015, **1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6, s. 1161-1170.

1968 došlo ke zpoždění zaslání slibovaných informačních materiálů čtenářům Kruhu, které měly být tiskárnou dodány 20. října 1968 a zaslány čtenářům během listopadu. K samotnému zaslání došlo o 2 měsíce později, protože „nemohli počítat s poněkud nezvyklým klimatem pozdního léta, jež značně narušilo celkový výrobní program tiskárny, jakož i stabilitu našeho nakladatelského programu...“. U čtenářů toto zpoždění vyvolalo značnou nespokojenost, proto se nakladatelství ve zpravodaji omluvilo za zdržení.¹³⁶

V březnu 1970 proběhl 1. národní knižní veletrh, který měl původně prezentovat výsledky Svazu českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků, ale vlivem normalizačních procesů se jednalo spíše o prezentaci socialistického nakladatelského podnikání. Po veletrhu začaly rozsáhlé cenzurní zásahy do nakladatelské produkce.¹³⁷ Veletrhu se zúčastnilo také Naše vojsko s velkou expozicí, zároveň oslavující 25. jubileum nakladatelství, informovalo o tom ve svém nakladatelském zpravodaji a v listu Obrana lidu.

6.2 Nakladatelství Naše vojsko

Zdeněk Kašpar a Zbyněk Kožnar museli na začátku normalizace odejít. Počátkem 70. let byl ředitelem NV jmenován Lubomír Baroš, náčelník hromadných sdělovacích prostředků HPS ČSLA, po němž koncem 70. let převzal funkci ředitele Stanislav Mistr, který zde zůstal až do roku 1993. Nový šéfredaktor byl od roku 1971 Vladimír Michna, ve druhé polovině Josef Pelc.¹³⁸

Následující tabulky znázorňují produkci titulů NV v porovnání s celkovou českou produkcí. Kromě roku 1972 produkce titulů NV klesala a stoupala úměrně s českou produkcí.

Rok	Počet titulů
1968	113
1969	92
1970	115
1971	108

¹³⁶ *Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1969, **1969**(2), s. 9.

¹³⁷ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008, **1958-1969**, 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9, s. 59-60.

¹³⁸ PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.

1972	119
1973	83

Počet titulů NV v letech 1968-1973

Rok	Počet titulů
1968	3 843
1969	3 654
1970	3 955
1971	4 010
1972	4 086
1973	3 939

Celková česká produkce 1968-1973

6.2.1 Komunikace se čtenářem

Zpravodaje Za novou četbou v roce 1968 vyšlo pravděpodobně pouze 6 čísel a v roce 1969 pouze 2 čísla. Graficky se neproměnily, v obsahu lze od ročníku 1970 pozorovat určité změny –zmizela rubrika čtenářských dopisů, pouze výjimečně byla otištěna krátká odpověď redakce na určité dotazy, zmizely různé kulturní aktuality včetně těch zahraničních, naopak lze pozorovat výrazné upřednostňování děl sovětských autorů či sovětské vojenské praxe, včetně oslavy socialistické kulturní politiky, což z předchozích ročníků zpravodaje ve velké míře vymizelo. Vyzdvihovala byla ideologická výchova socialistického člověka stejně jako v 50. letech a ve mnoha člancích se nakladatelství vymezovalo vůči „volnější“, komerčnější produkci v předchozích letech, o které se ve zpravodaji vyjadřovali jako o ovlivněné „nepříznivými vnějšími vlivy“. V souvislosti s překlady sovětských děl byly roky 1968-1969 označeny jako kritický mezník, poznamenané „přemírou přeložených novinek západní literatury“.

Zásadní změna zpravodaje přišla s ročníkem 1973, nově se jednalo o Naše vojsko – nakladatelský čtvrtletník ve formátu A4 v rozsahu kolem 32 stran.

Je třeba dodat, že z iniciativy distribuční části NV fungoval od ledna 1968 Kruh čtenářů NV, jehož členům byly zasílány ediční seznamy celé produkce nakladatelství na daný rok a zdarma propagační materiály jako byl nakladatelský časopis Za novou četbou. Členové také měli možnost si předem objednat knihy z doručovaných seznamů s jistotou, že jim budou doručeny. V případě zájmu měli čtenáři zaslat své údaje na adresu NV. Tato

nabídka byla inzerována ve dvouměsíčníku *Voják a kultura*¹³⁹ i v deníku *Lidová armáda*¹⁴⁰ a vztahovala se rovněž na civilní čtenáře. O tuto službu byl velký zájem, k únoru 1968 se přihlásilo 10 600 čtenářů (někteří také ze Sovětského svazu), kteří si celkem objednali 95 000 různých knih – největší zájem byl o beletrii a literaturu faktu, menší ale nezanedbatelný i o odborné tituly. Do budoucna Naše vojsko plánovalo vytvořit adresáře podle zájmových skupin a tím pádem přesněji diferencovat nabídky titulů.¹⁴¹

7 Závěr

Po 2. světové válce určil směřování Československa ve velké míře Košický vládní program, který zároveň usiloval o vybudování nové armády podle sovětského vzoru – tzv. lidové armády, která prohlubuje vztah k lidem a zároveň dává důraz na mravní a politickou výchovu vojáka. Již na základě tohoto požadavku vzniklo 6. prosince 1945 nakladatelství Naše vojsko, spadající pod Hlavní správu výchovy a osvěty, které mělo vydávat publikace určené výhradně vojsku, k jejich odborné i mravní přípravě.

Podle Darntona¹⁴² prochází každá kniha v podstatě stejným životním cyklem v rámci knižního komunikačního okruhu, jehož prvky jsou formovány různými vnějšími vlivy. Může se zdát, že v případě Našeho vojska se jednalo o poměrně samostatný a uzavřený okruh v rámci armády – udržovalo vlastní distribuční síť a síť vlastních prodejen, vojenských knižních klubů, tisklo ve vojenské tiskárně a vydávalo sice pro specifickou část čtenářů, nicméně část své produkce uvolňovalo do volného prodeje. Vydávalo publikace organizacím jako Svazarm a Svaz protifašistických bojovníků, dokladem jeho otevřenosti k široké veřejnosti jsou také pořádané literární soutěže a udílené ceny. Zároveň bylo součástí systému centrálně řízené produkce a na situaci ve společnosti reagovalo podobně jako jiná nakladatelství, z jeho postavení nevyplývaly žádné výhody nebo výjimky.

---

¹³⁹ Kruh čtenářů Našeho vojska. *Voják a kultura: osvětový dvouměsíčník*. Praha: Vydavatelství čas. MNO, 1967, **1967**(12), s. 23. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:7673d5b4-2f47-491f-8b7f-eb2fa66a858b>.

¹⁴⁰ Novinka ve službách čtenářům. *Lidová armáda*. Praha: MNO, 1967, **17**(26), s. 84. ISSN 0323-1097. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:0a98a7f4-a324-11ed-9c2a-001b63bd97ba>

¹⁴¹ Kruh se roztočil. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1968, **1968**(2), s. 9.

¹⁴² DARNTON, Robert. What Is the History of Books?. *Daedalus* [online]. 1982, **111**(3), s. 65–83 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20024803>

Předpokládali bychom, že se produkce Našeho vojska omezovala na vojenské příručky apod., že pouze plnila určité směrnice Hlavní politické správy ČSLA. Ale od počátku smělo vydávat i beletrii „bezprostředně zaměřenou k výchově vojska“ – tato specifikace se ovšem zdá být mnohem širší a v podstatě dávala možnost Našemu vojsku vydávat téměř cokoli – i klasickou literaturu. Beletrie, která vojáka „vychovala“ přece nemusela mít nutně vojenský charakter, i voják by měl znát vrcholná díla klasické literatury. Vzhledem k tomu, že vydávání takových děl v centrálně řízeném systému buď nedokázalo plně uspokojit poptávku, nebo jejich vydání trvalo v řádu několika let, Naše vojsko v reakci na tuto situaci a poptávku založilo edici Svět a to již na přelomu 50.-60. let. Ačkoli se jednalo o velmi úspěšný počín, překročilo tímto svůj rámec vojenské tematiky a konkurovalo ostatním nakladatelstvím.

Nejsložitější zkoumanou částí knižního komunikačního okruhu je čtenář a čtenářství, které jej završuje.¹⁴³ Naše vojsko si velmi zakládalo na komunikaci se čtenáři, což opět může být dokladem, že pouze neplnilo státní směrnice. Vydávalo vlastní nakladatelský zpravodaj, který během let prošel mnoha změnami, v němž postupně vytvořilo čtenářskou rubriku a vybízelo čtenáře, aby redakci zasílali veškeré podněty. Během 60. let po sloučení nakladatelství a distribuce v jeden podnik Naše vojsko – nakladatelství a distribuce knih, n. p. lze i u vojenské knižní distribuce pozorovat provázání se čtenářskou poptávkou. Nově vznikající knižní kluby měly spíše charakter interních náborových center, tudíž se distribuce v těchto letech odklonila od civilních čtenářů. Členové klubů (vojáci) mohli ve spolupráci s pracovníky klubů do určité míry ovlivňovat práci redakce. Na počátku roku 1968 založilo Naše vojsko Kruh čtenářů, jehož členové dostávali ediční programy a mohli si tituly předem objednávat – tímto se nakladatelství opět rozšířilo i mezi civilní veřejnost.

Naše vojsko si rovněž zakládalo na propagaci knih. Nepříliš ustálenou pozici měly besedy s autory či o knize, pořádané u vojenských útvarů, protože se ve většině nesetkaly s úspěchem. Na základě toho bylo od besed upouštěno. Osvědčily se ale knižní výstavy nebo odbytové kampaně, propagace nových knih se rozšířila i do Československého rozhlasu.

Naše vojsko reagovalo na celospolečenskou situaci v 60. letech stejně jako jiná nakladatelství. Zaostalý polygrafický průmysl se dotýkal i vojenského tisku, tiskárna Naše

---

¹⁴³ DARNTON, Robert. What Is the History of Books?. *Daedalus* [online]. 1982, 111(3), 65–83 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20024803>

vojsko nebyla schopná plnit potřeby armády a ani nakladatelství. Dopisy čtenářů jasně hovoří o frustraci z chyb ve vytištěných titulech i z odložených vydání. S rostoucím uvolňováním poměrů se i Naše vojsko uchýlilo k vydávání mnohé beletrie a detektivek a titulů západních autorů, o které čtenáři rovněž projeví zájem. Úspěch zaručila edice Knihovna vojáka, postupně orientovaná i na díla západních autorů jako byla Hellerova Hlava XXII, stejně jako edice Světový válečný román, kde vyšel mj. A. de Saint-Exupéry. Naše vojsko se otevřelo i mladým civilním čtenářům díky klubové edici Máj s více než 235 000 členy a s tituly v nákladech až 200 000 výtisků.

Uvolňování poměrů se u Našeho vojska projevilo hlavně v orientaci na západní autory, detektivní literaturu a v odklonu od neustálého zdůrazňování pevného vztahu k SSSR. Po okupaci v srpnu 1968 se nakladatelský zpravodaj Za novou četbou obsahově v podstatě vrátil k 50. letům. Srpnové události zde nebyly vůbec reflektovány – až na omluvu za zpoždění dodávaných dokumentů pro členy Kruhu čtenářů. Vytratily se kulturní novinky a zajímavosti, výrazně se omezila čtenářská rubrika a vrátily se články adorující sovětskou vojenskou praxi a sovětské osobnosti. Několikrát zde byly roky 1968-1969 hodnoceny jako kritický mezník v ediční politice Našeho vojska, která byla komerční a zaměřená na brakovou západní literaturu.

Celkově lze nakladatelství Naše vojsko hodnotit jako čtenářsky úspěšné, jak v oblasti odborné, tak krásné literatury, soustředěné primárně pro potřeby vojáků, ale ve velké míře otevřené široké veřejnosti. V 50. letech byla jeho činnost kritizovaná v souvislosti s překračováním vojenské tematiky, ale později k tomu už nedošlo. Během 60. let rozvinulo odbornou literaturu ve formě mnoha úspěšných vojenských příruček a Československého vojenského atlasu, který měl i mezinárodní úspěch. Beletrii rozšířilo o díla západních autorů a detektivní literaturu, ale po srpnu 1968 navázalo na charakter 50. let a soustřeďovalo se na díla a osobnosti sovětského vojenství.

8 Seznam použité literatury

Literatura:

BÍLEK, Jiří. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 - srpen 1968*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, 257 s. Historie československé armády. ISBN 978-80-7278-472-1.

BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 - květen 1955*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, 197 s. Historie československé armády. ISBN 80-727-8377-7.

BLAŽÍČEK, Přemysl a Michal PŘIBÁŇ. Antonín Jaroslav Liehm. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © ÚČL AV ČR, Aktualizace hesla: 30. 12. 2020 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=48>

DARNTON, Robert. What Is the History of Books?. *Daedalus* [online]. 1982, 111(3), s. 65–83 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20024803>

FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013, 173 s. ISBN 978-80-7308-450-9.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007, 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3.

JANOUSEK, Pavel a Věra BROŽOVÁ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008, **II., 1948-1958**. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOUSEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Praha: Academia, 2008, **sv. III., 1958-1969**, 688 s.. ISBN 978-80-200-1583-9.

KAPLAN, Karel a Dušan TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-852-7038-2.

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, 359 s. Otazníky našich dějin. ISBN 80-727-7212-0.

- PARTHONOVÁ, Milena. *Vznik, vývoj a význam nakladatelství Naše vojsko*. Praha, 1981. Diplomová práce. Katedra vědeckých informací a knihovnictví FF UK.
- PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Vydání druhé. V Praze: Vyšehrad, 2022, 415 s. ISBN 978-80-7601-638-5.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014, 499 s. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Fromek, Jan. In: *Generální heslář Biografického slovníku českých zemí* [online]. Historický ústav AV ČR, 2020 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FROMEK_Jan_14.5.1901-22.3.1966
- WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu : cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Praha: Academia, 2015, **Svazek II, 1938-2014**, s. 873-1661. ISBN 978-80-200-2491-6.

Prameny:

- Almanach Našeho vojska 1945-1955: desáté výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou*. Praha: Naše vojsko, 1955.
- Československá lidová armáda: nástroj obrany socialismu*. Praha: Vojenský historický ústav, 1980, 365 s.
- Československý voják*. Praha: Naše vojsko, 1957, **6(19)**, s. [31]. ISSN 0009-0751. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:d5a56d9b-7e51-11e9-9550-005056b73ae5>
- Dobré perspektivy práce s knihou mezi záložníky. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962(5)**, s. 6-7.
- Dobrý příklad. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, **1961(4)**, s. 8.

-ER-. Nad edičním plánem NAŠEHO VOJSKA. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1959, **18**(10), 4. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:83d6278e-9a0b-420e-9c2b-2875edcb8d0c>

Hodina mrtvých očí aneb pět let knihovny československé mládeže Máj. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1966, **1966**(3), s. 5-6.

HUŤKA, F. O čtenářských besedách pohraničníků. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, **1961**(3), s. 7.

J. Č. Jubileum vojenského knižního nakladatelství. *Obrana lidu: list Československé armády*. 1959, **18**(188), 5. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:7bcd0f1e-8e0e-436c-a288-00f15f4843c0>

Kniha ve službách obrany socialismu: 35 let nakladatelství Naše vojsko. Praha: Naše vojsko, 1980, [128] s.

Knihy do rukou lidu!: zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací: projevy a dokumenty. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949, 41 s. Malá knihovna informací, sv. 17.

Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Vyd. 3. (ve Svobodě 1.). Praha: Svoboda, 1974, 35 s.

Kruh čtenářů Našeho vojska. *Voják a kultura: osvětový dvouměsíčník*. Praha: Vydavatelství čas. MNO, 1967, **1967**(12), s. 23. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:7673d5b4-2f47-491f-8b7f-eb2fa66a858b>

Kruh se roztočil. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1968, **1968**(2), s. 9.

Lidová armáda. Praha: MNO, 1959, **9**(9), 597-599. ISSN 0323-1097. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:377f0f01-8233-11ed-a898-001b63bd97ba>

Máj do třetího ročníku. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1963, **22**(41), s. 7. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnitudovna.army.cz/uuid/uuid:8e86d095-102b-11eb-8e16-001b63bd97ba>

Máj. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(3), s. 6.

Nad novými odbornými knihami NV. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1966, **25**(10), s. 8. ISSN 0231-6218. Dostupné také z:

<https://digitalnistanudovna.army.cz/uuid/uuid:1dc2e70a-1081-11eb-b01d-001b63bd97ba>

Naše vojsko o nových knihách. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(10).

Naše vojsko o nových knihách. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(3).

Naše vojsko o nových knihách. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(4).

Naše vojsko o nových knihách. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(8).

Naše vojsko o nových knihách. Praha: Naše vojsko, 1955, **1**(9).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(11).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(10).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(8).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(7).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(5).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(4).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1956, **2**(1).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1957, **3**(6).

Naše vojsko: nakladatelský měsíčník. Praha: Naše vojsko, 1958, **4**(5).

Natáčíme 5 minut pro vojáky. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(3), s. 4.

Novinka ve službách čtenářům. *Lidová armáda*. Praha: MNO, 1967, **17**(26), s. 84.

ISSN 0323-1097. Dostupné také z:

<https://digitalnistanudovna.army.cz/uuid/uuid:0a98a7f4-a324-11ed-9c2a-001b63bd97ba>

O plánech nakladatelství NV hovoří Václav Kliment. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1968, **1968**(1), s. 1-2.

O práci s knihou u útvarů. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1961, **1961**(3), s. 8.

Obrana lidu: list Československé armády. Praha: Naše vojsko, 1953, **7**(55). ISSN 0231-6218. Dostupné také z: [uuid_ce5b7ea0-136a-11e2-a4d9-000d606f5dc6](https://digitalnistanudovna.army.cz/uuid/uuid:ce5b7ea0-136a-11e2-a4d9-000d606f5dc6)

Obrana lidu: list Československé armády. Praha: Naše vojsko, 1956, **15**(26), s. 5. ISSN 0231-6218. Dostupné také z: <https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:93b9d340-147e-11e2-8d42-000d606f5dc6>

Příručka pro technické vedení knihoven čs. lidové armády. Praha: Ústřední dům Československé armády, 1956. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:61009410-87e3-11e2-aa2b-005056827e51>

Proč méně besedujeme. *Voják a kultura: osvětový dvouměsíčník*. Praha: Vydavatelství čas. MNO, 12.1966n. 1., **1966**(12), s. 10-11. Dostupné také z:

<https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:efaae2c2-3a21-43bb-9ab5-f4bd7b467e09>

První vojenský knižní klub v republice. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(1), s. 1.

Rozhovor se šéfredaktorem pplk. Z. Kožnarem. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1966, **1966**(2), s. 8.

ŠNOBL, Josef a Jar. GRÉZL. Za mnoho dobrého v člověku vděčíme knize: k některým problémům ediční činnosti Našeho vojska. *Lidová armáda*. Praha: MNO, 1958, **8**(12), 801-805. ISSN 0323-1097. Dostupné také z:

<https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:ae73a15a-0f2b-45bc-bb77-2c250ff158fb>

STAROSTA, L. Trápení s tiskem. *Obrana lidu: list Československé armády*. Praha: Naše vojsko, 1969, **28**(8), s. 8. ISSN 0231-6218. Dostupné také z:

<https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:087b7749-21f7-11eb-b34b-001b63bd97ba>

Věcní věstník ministerstva národní obrany. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1945, **1945**(50). ISSN 2336-5501. Dostupné také z:

<https://digitalnistudovna.army.cz/uuid/uuid:46d6323b-3f32-4b4a-b5a9-ee08ffecc5bf>

VORÁČEK, František. Příliš mnoho o válce?. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1964, **1964**(2), s. 1-2.

Z výstavy Československého vojenského atlasu. *Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře*. Praha: Naše vojsko, 1965, **1965**(3), s. 21.

Za novou četbou : knižní zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1962, **1962**(4), s. 7.

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1969, **1969**(2).

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1965, 1965(4).

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1965, 1965(1).

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1964, 1964(3).

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1964, 1964(6).

Za novou četbou : zpravodaj vojenského čtenáře. Praha: Naše vojsko, 1964, 1964(1).

Zákon č. 123/1948 o znárodnění polygrafických podniků. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1948, částka 47. ISSN 1804-0721.

Zákon č. 81/1966, o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1966, částka 36, s. 433-437.

Zákon č. 92/1949 Sb., branný zákon. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1949, částka 30. Dostupné také z:
<https://www.aspi.cz/opispdf/1949/030-1949.pdf>

Zákon č. 94/1949 o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných publikací. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. Praha: Státní tiskárna, 1949, částka 31. ISSN 1804-0721.